

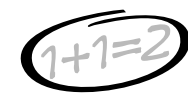
OKO IZBORA

Izveštaj sa prevremenih parlamentarnih izbora
u Republici Srbiji
(23. decembra 2000. godine)

 CeSID
CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

OKO IZBORA 5

 CeSID
CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

OKO IZBORA (5)

Izveštaj sa prevremenih parlamentarnih izbora u Republici Srbiji
23. decembra 2000. godine

Izdavač

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

Za izdavača

Dr Slobodanka Nedović

Lektor i korektor

Ružica Radovanović

Prelom i oblikovanje

TOTAL DESIGN

Tiraž

1000 primeraka

Štampa

TIPOGRAFIC, Beograd

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

Kralja Milutina 21, 11000 Beograd

Tel/Fax: 011/3342 762, 3342 771, 3343 553, 3235 436

e-mail: cesid@cesid.org.yu; cesid@bitsyu.net

<http://www.cesid.org>

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

OKO IZBORA 5

Izveštaj sa prevremenih parlamentarnih izbora
u Republici Srbiji

23. decembra 2000. godine

Direktor CeSID-a

Dr Slobodanka Nedović

Članovi upravnog odbora CeSID-a

Marko Blagojević

Aleksandar Bratković

Danko Ćosić

Dr Zoran Lučić

Dr Marijana Pajvančić

Miloš Todorović

Članovi Saveta CeSID-a

Dr Radovan Bigović

Vuk Bojović

Branislav Čanak (UGS Nezavisnost)

Dr Mijat Damjanović

Dr Srđan Darmanović

Vladan Gajić

Dr Vladimir Goati

Dr Lav Ivanović

Nikola Kusovac

Stojmir Matejić (Nezavisni sindikat penzionera Srbije)

Dr Slobodanka Markov

Dr Vojislav Milovanović

Dr Veselin Pavićević

Dr Jelica Petrović

Dr Dejan Popović

Dr Dragoljub Popović

Dr Milan Popović

Miroslav Todorović

Dr Zoran Tomić

Dr Vučina Vasović

Dr Duško Vranješ

Dr Dragica Vujadinović-Milinković

SADRŽAJ

PREDGOVOR	9
UVOD: Političke okolnosti između septembarskih i decembarskih izbora.....	13
NORMATIVNI OKVIR IZBORA	19
ZAKON O IZBORU NARODNIH POSLANIKA	
(Službeni glasnik Republike Srbije br. 35 od 10. X 2000) - kritički osvrt.....	19
Birački spiskovi (čl. 12-28).....	19
Organi za sprovođenje izbora (čl. 28-40).....	20
Kandidovanje (čl. 40-48).....	21
Predstavljanje podnosilaca izbornih lista (čl. 48-52).....	22
Sprovođenje izbora (čl. 52-74).....	22
Utvrđivanje i objavljivanje rezultata glasanja (članovi 74-88).....	23
Prestanak mandata, ponovni izbori i popunjavanje upražnjenih poslaničkih mesta (čl. 88-93).....	24
Zaštita izbornog prava (čl. 93-98).....	24
MEDIJI U IZBORNOJ KAMPANJI	25
ANALIZA SREDSTAVA INFORMISANJA U PREDIZBORNOJ KAMPANJI	
U SRBIJI (od 01. do 20. decembra 2000)	25
ŠTAMPANI MEDIJI	27
Politika.....	30
Večernje novosti.....	35
Blic.....	38
Danas.....	41
ANALIZA ELEKTRONSKIH MEDIJA U PREDIZBORNOJ KAMPANJI	
U SRBIJI (od 01. do 20. decembra 2000)	45
PREDIZBORNA KAMPANJA PRED IZBORE U DECEMBRU 2000.	45
TV Studio B - Vesti u 7.....	46
Radio Beograd - I program (Novosti dana i Stranačka hronika).....	51
RTS - Dnevnik 2 i Stranačka hronika.....	54
Aktivno predstavljanje.....	59
Zaključak.....	62

REGULARNOST IZBORA	63
PARALELNO BROJANJE GLASOVA	63
Akreditacije.....	63
Sastav biračkih odbora.....	64
CeSID-ova piramida nadležnosti.....	64
Izmenjeni uslovi za rad CeSID-a.....	65
PVT i PPVT.....	65
Tri procesa.....	66
Ciljne informacije.....	67
Objavljivanje rezultata u medijima.....	67
Razvijen softver.....	68
CeSID-ovi rezultati.....	69
Zvanični rezultati decembarskih izbora.....	71
 IZVEŠTAJ O REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNOJ SKUPŠTINI REPUBLIKE SRBIJE ODRŽANIH 23. DECEMBRA 2000.	72
 IZVEŠTAJ O UKUPNIM REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNOJ SKUPŠTINI REPUBLIKE SRBIJE ODRŽANIH 23. DECEMBRA 2000. I 10. JANUARA 2001.	73
 NEPRAVILNOSTI NA IZBORIMA	75
Prisustvo policije na biračkim mestima.....	75
Glasanje bez prethodne identifikacije.....	75
Birački spisak.....	76
Sprej i lampica.....	77
Ha,ha,ha!.....	78
Problemi posmatrača CeSID-a.....	79
Povreda tajnosti glasanja.....	80
Glasanje u ime drugog lica.....	80
Broj upotrebljenih glasačkih listića veći od broja onih koji su glasali.....	81
Uticaj članova biračkog odbora na opredeljenje birača i drugo neodgovarajuće ponašanje članova biračkog odbora.....	81
Nepropisna propaganda.....	82
 ZAPAŽANJA O RADU REPUBLIČKE IZBORNE KOMISIJE	83
Kosovski okrug.....	86

Pečki okrug.....	86
Prizrenski okrug.....	86
Kosovskomitrovački okrug.....	87
Borba sa rokovima.....	91
 INOSTRANI I DOMAĆI POSMATRAČI	93
PREDIZBORNA KAMPANJA CeSID-a	93
Uvod.....	93
Medijska kampanja od 02. do 16. 10. 2000.....	94
Poruke.....	94
Medijska kampanja od 05. do 29. 11. 2000.....	95
Poruke.....	95
Strategija i taktika.....	96
Medijska kampanja od 01. do 22. 12. 2000.....	96
Poruke.....	97
Strategija i taktika.....	97
Obrazovna kampanja.....	98
 PROGRAM EDUKACIJE	99
 IZVEŠTAJ O RADU KANCELARIJA CeSID-a ZA PREVREMENE REPUBLIČKE IZBORE ODRŽANE U DECEMBRU 2000.	101
 OCENA I ZAKLJUČAK	103
Političke okolnosti između septembarskih i decembarskih izbora.....	103
Normativni okvir.....	103
Mediji u izbornoj kampanji.....	104
Regularnost izbora.....	104
Inostrani i domaći posmatrači.....	105

PREDGOVOR

Prevremeni izbori za poslanike Narodne skupštine Republike Srbije, održani 23. decembra 2000, odvijali su se u uslovima koji su se u mnogome razlikovali od uslova u kojima su održavani izbori u protekloj deceniji, osobito od uslova u kojima su održani septembarski izbori.

Smena vlasti izvršena na izborima održanim 24. IX 2000. označila je kraj desetogodišnje vladavine autokratskog režima.

Specifično dvovlašće koalicije DOS koji je ubedljivo pobedio na septembarskim izborima i SPS koji je pretrpeo izborni poraz, ali je na nivou Republike u svojim rukama držao važne poluge političke moći, obeležilo je period između septembarskih i decembarskih izbora. Karakteriše ga konsolidovanje novoizabrane vlasti na saveznom, pokrajinskom i opštinskom nivou, „podela vlasti” i na političkom sporazumu osnovana prelazna republička vlada koja obavlja samo najnužnije državne poslove u uslovima u kojima je Narodna skupština raspuštena i raspisani prevremeni parlamentarni izbori.

Na društvenom i političkom planu dogodile su se promene koje su uticale na pripremu izbora i tok predizbornih i izbornih aktivnosti o kojima kratko izveštavamo u prilogima naših saradnika.

U bitno drugačijim uslovima odvijala se i delatnost Centra za slobodne izbore i demokratiju (CeSID). To je nesumnjivo doprinelo boljem ostvarivanju uloge CeSID-u kao nevladine organizacije koja okuplja građane koji žele da koriste svoje demokratsko građansko pravo i nadgledaju izbore.

Zahtev za izdavanje saglasnosti za praćenje izbora, koji je Centar za slobodne izbore i demokratiju uputio Republičkoj izbornoj komisiji 7. XI 2000. po prvi put je dobio pozitivan odgovor od Republičke izborne komisije koja je 29. XI 2000. donela Rešenje (br. 06 - 131/7) kojim odobrava praćenje izbora za poslanike Narodne skupštine Republike Srbije, akreditovanim posmatračima ove organizacije, kao i praćenje rada Republičke izborne komisije od strane akreditovanih posmatrača.

Pripremajući se za praćenje prevremenih izbora za poslanike Narodne skupštine, CeSID je nastavio sa obukom svojih posmatrača. Broj posmatrača je u

međuvremenu povećan sa oko 6.000 koliko ih je u septembru bilo angažovano na posmatranju izbora na oko 13.000 u decembarskim izborima. Tome je doprinela i izborna kampanja CeSID-a, ali nesumnjivo i veliki ugled i poverenje građana koje je CeSID stekao svojim dotadašnjim aktivnostima, naročito u vreme septembarskih izbora. Tako veliki broj posmatrača omogućio je da samo neznatan broj biračkih mesta ostane bez prisustva budnog i stručnog oka CeSID-ovog posmatrača.

Nastavljena je i aktivnost na programu obuke građana. Aktivnost je bila skoncentrisana na upoznavanje sa novim postupkom i tehnikom glasanja, propisanih novim izbornim zakonodavstvom.

Pripremljen je program za kvalitativno praćenje toka glasanja kao i prikupljanje i obradu numeričkih podataka o rezultatima glasanja i izvršene pripreme za njegovu primenu na dan glasanja.

Organizovano je praćena izborna kampanja učesnika u izbornom procesu koja se odvijala u štampi i elektronskim medijima.

Aktivnosti CeSID-a bile su medijski praćene u predizbornom periodu, a naročito na sam dan izbora i u postizbornoj noći, kada su prezentovani rezultati paralelnog brojanja glasova, prvi samo sat po zatvaranju biračkih mesta, i povrede izbornog prava u toku glasanja koje su zapazili i zabeležili posmatrači CeSID-a.

Sve navedene aktivnosti pružile su obilje dragocenih podataka o prevremenim parlamentarnim izborima u Srbiji koji su prezentovani u izveštaju.

Izveštaj o parlamentarnim izborima u Srbiji, održanim 23. XII 2000, Okolo izbora 5, čine prilozi volontera, saradnika i eksperata CeSID-a grupisani u nekoliko tematskih celina.

Prva je uvod u kome se autor dr Vladimir Goati, član Saveta CeSID-a, u kratkim crtama osvrće na opšte političke prilike u kojima su održani prevremeni parlamentarni izbori u Srbiji.

Druga je posvećena analizi normativnog okvira izbora. Analizu izbornog zakonodavstva i pratećih propisa o izborima pripremila je dr Marijana Pajvančić, član Upravnog odbora CeSID-a.

U trećem delu, posvećenom medijima u izbornoj kampanji, na osnovu bogate empirijske građe, izneta su zapažanja o štampi i elektronskim medijima u predizbornom periodu. Prilog o štampi pripremila je dr Mirjana Todorović, saradnik CeSID-a. O elektronskim medijima izveštava dr Stjepan Gredelj, saradnik CeSID-a.

Četvrta tematska celina integriše rezultate dobijene prikupljanjem podataka od strane posmatrača okupljenih oko CeSID-a. Objedinjuje tri tematske celine: numeričke podatke o glasanju o kojima izveštava dr Zoran Lučić, član Upravnog

odbora CeSID-a, primedbe i zapažanja o nepravilnostima uočenim na izborima koje je sistematizovao Marko Blagojević i zapažanja o radu Republičke izborne komisije koje je pripremio Miloš Todorović, član Upravnog odbora CeSID-a.

U petom delu izveštaja prezentuju se podaci o pripremama posmatrača CeSID-a za učešće u nadgledanju izbora. Sadrži tri priloga: o predizbornoj kampanji CeSID-a koji je priredio Mirko Mandić, rukovodilac projekta predizborne kampanje CeSID-a, o programu edukacije posmatrača koji je priredio Miloš Todorović, član Upravnog odbora CeSID-a i o radu kancelarija CeSID-a koji je sačinio Aleksandar Bratković, član Upravnog odbora CeSID-a.

Sve navedene aktivnosti Centra za slobodne izbore i demokratiju, iznete u ovom izveštaju, ne bi bilo moguće realizovati bez aktivnog učešća desetine hiljada građana, koji su se odazvali pozivu CeSID-a da nadgledaju izbore. Rukovođeni željom da sačuvaju slobodno izraženu volju građana na izborima i poučeni dosadašnjim iskustvima, bili su spremni da svoje slobodno vreme, zarad demokratskih principa, podrede društvenom angažmanu, bez lične koristi i individualne promocije. Njihov nesebičan trud i aktivan angažman zaslužuje svaku javnu pohvalu. CeSID im zahvaljuje što su, svojim angažmanom, omogućili sastavljanje ovog izveštaja.

dr Marijana Pajvančić

član Upravnog odbora CeSID-a

UVOD

POLITIČKE OKOLNOSTI IZMEĐU SEPTEMBARSKIH I DECEMBARSKIH IZBORA

DECEMBARSKI IZBORI

Politički okvir

Ubedljiva pobjeda Demokratske opozicije Srbije (DOS) na saveznim izborima održanim 24. septembra 2000. podstakla je proces urušavanja „starog režima” u Srbiji, iako na septembarskim izborima nije biran parlament te republike. Posle 5. oktobra, kada je Slobodan Milošević bio prinuđen da prizna svoj izborni poraz, počele su da „otkazuju” ključne poluge i mehanizmi vladajućeg režima: informisanje, bankarstvo i policija. Uporedo s tim, mnoge organizacije u vitalnim društvenim delatnostima (nauka, kultura, školstvo, zdravstvo) spontano su odbile da primenjuju važeće propise nametnute u ranijem razdoblju kojima je režim kontrolisao njihov rad, a u nekim od tih organizacija zaposleni su eliminisali upravljačke garniture nametnute od strane „starog režima”. Karakterističan je u tom pogledu Beogradski univerzitet koji je prestao da se povinuje Zakonu o univerzitetu – koji je 1998. ukinuo njegovu autonomiju – i počeo da primenjuje zakon koji je bio na snazi do 1998. Istovremeno, na Univerzitetu i na većini fakulteta odstranjena su rukovodstva koja je nametnula država, a njihova mesta privremeno su zauzeli organi izabrani od strane samih fakulteta.

Ubedljiva pobjeda DOS-a nad vladajućim strankama „starog režima” (Socijalistička partija Srbije – Jugoslovenska levica – Srpska radikalna stranka) na septembarskim izborima omogućila je da se sagleda dubina provalije u koju je taj režim uvukao zemlju u razdoblju od jedne decenije. O tome rečito govore globalni pokazatelji po kojima je bruto nacionalni proizvod Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) prepolovljen u odnosu na 1989, stopa nezaposlenosti utrostru-

čena, a prosečna plata zaposlenih svedena samo na jednu desetinu prosečne plate u 1989. U jesen 2000. pored dramatično teške ekonomsko-socijalne situacije, Srbija se, u većoj meri nego Crna Gora, suočila sa nestašicom električne energije i nemogućnošću da, zbog neisplaćenih dugova stranim partnerima, uveze neophodne količine mazuta i prirodnog gasa za grejanje. U takvim okolnostima, nova savezna koaliciona vlada – koju su, posle septembarskih izbora, obrazovali DOS i Socijalistička narodna partija Crne Gore (SNP CG) – bila je prinuđena da se osloni na pomoć iz inostranstva koja je počela da pritiče paralelno sa uspostavljanjem veza SRJ sa svetom. Već 13. oktobra SAD su ukinule naftni embargo i zabranu letova, 26. oktobra SRJ je primljena u Pakt za stabilnost jugoistočne Evrope, 1. novembra u UN, 10. novembra SRJ je obnovila članstvo u OEBS, 17. novembra ponovo je uspostavila diplomatske odnose sa SAD, Nemačkom, Francuskom i Velikom Britanijom, a 20. decembra postala je član Međunarodnog monetarnog fonda.

Na unutrašnjem planu, razdoblje od septembarskih do decembarskih izbora karakteriše asimetrija između saveznog nivoa vlasti na kojem je DOS preuzeo dominantnu ulogu i republičkog nivoa na kojem je funkcionisala tripartitna vlada (SPS, DOS, SPO) koja je sve odluke donosila konsenzusom. Reč je, u stvari, o dvovlašću između „starog režima“ koji je sačuvao značajan uticaj u nekim važnim republičkim institucijama (naročito u vladi i policiji) i koalicije DOS-a koja je, sudeći prema rezultatima septembarskih saveznih izbora, zadobila ogromnu podršku građana, ali koja nije mogla da realizuje svoju politiku, jer nije posedovala dominantan uticaj u pomenutim institucijama.

DOS koji je, uz podršku masovnog građanskog pokreta, prisilio 5. oktobra vladajući režim – uz relativno malu upotrebu prinude – da prizna svoj izborni poraz, nije se u procesu eliminaciji tog režima oslanjao na nasilne metode, ili je to činio u maloj meri, tako da je posle septembarskih izbora došlo do parcijalne, a ne do celovite eliminacije ranije vladajuće garniture. Tu je reč o političkom kompromisu između DOS-a i predstavnika „starog režima“ koji je formalizovan u Političkom sporazumu potpisanom 16. oktobra od strane DOS, SPS i SPO, uz garanciju predsednika SRJ, Vojislava Koštunice i predsednika Srbije, Milana Milutinovića. Pomenuti sporazum sadrži, između ostalog, odluke o raspisivanju republičkih izbora 23. decembra i o obrazovanju i načinu delovanja prelazne republičke vlade. Vlast u Srbiji bila je svesna da na decembarskim izborima najverovatnije može da očekuje poraz, ali je, sasvim razložno, procenila da je to manje zlo nego da bude nasilno svrgnuta, ako se bude protivila održavanju izbora. Ukratko, organizovanje

decembarskih izbora iznuđeno je ishodom septembarskih, pa stoga nije preterano tvrditi da su decembarski izbori „produžetak“ septembarskih.

U pogledu prelazne republičke vlade, pomenutim sporazumom predviđeno je da je čine pripadnici organizacija–potpisnica sporazuma (SPS, DOS i SPO) i da se njen predsednik bira iz redova SPS, dok je položaj potpredsednika rezervisan za pripadnike DOS-a i SPO. U članu 3. Sporazuma naglašava se da će se sve odluke iz nadležnosti predsednika republičke vlade donositi konsenzusom između predsednika i potpredsednika vlade, a da će funkcije ministara unutrašnjih poslova, informisanja i finansija obavljati kolegijalni organi sastavljeni paritetno od potpisnika Sporazuma koje bira Narodna skupština. Sve odluke iz nadležnosti ministara ovih resora donosiće se kompromisom. U skladu sa Političkim sporazumom, Narodna skupština Srbije izabrala je 24. oktobra prelaznu vladu na čelu sa Milomirom Minićem (SPS) i potpredsednikom Nebojšom Čovićem (DOS). Dva dana kasnije, predsednik Republike doneo je odluku o raspuštanju Narodne skupštine Srbije i zakazao vanredne republičke izbore za 23. decembar.

Nastojanje DOS-a da u razdoblju između septembarskih i decembarskih izbora maksimalno očuva princip legalnosti imalo je, pored prednosti, i neke nedostatke u koje svakako treba ubrojiti to što su prelazna vlada Srbije i njena ključna ministarstva bila, od samog početka, blokirana u svom radu. To objašnjava zašto je na položaju načelnika Državne bezbednosti Srbije ostao Rade Marković, uprkos zahteva DOS-a i SPO da bude smenjen zbog osnovanih sumnji da je umešan u mnoga krivična dela i zbog njegove povezanosti sa Slobodanom Miloševićem. Dvojstvo vlasti manifestovalo se i u paralizi pravosudnog sistema zbog čega mnogobrojni pripadnici stare vlasti, koji su u prethodnom razdoblju koristili svoje položaje da se lično obogate i/ili koji su se na drugi način ogrešili o zakone, nisu pozivani na krivičnu odgovornost.

U razdoblju između septembarskih i decembarskih izbora, oslabljeni „stari režim“ nastojao je da se zadrži na političkoj sceni, povlačeći se na „drugu liniju odbrane“ i čekajući pogodnu priliku da se vrati na vlast. Mnogi funkcioneri tog režima, koje nova vlast nije uklonila, nastojali su da pogoršaju inače izuzetno tešku ekonomsku situaciju u društvu i da tako izazovu gnev građana protiv DOS-a. Karakterističan primer za to jeste odluka Vlade Srbije, doneta 18. oktobra (pre nego što je stupila na dužnost prelazna vlada) kojom se ukidaju uredbe o kontroli cena životnih namirnica i zabranjuje da se te namirnice dostavljaju trgovini iz državnih rezervi, što je odmah izazvalo brzi porast cena i troškova života. Samo zahvaljujući velikim naporima koalicije DOS i angažovanju nevladinih organizacija, obezbeđena

je urgentna ekonomska pomoć od strane nekih evropskih država i međunarodnih organizacija, što je omogućilo da se pred decembarske izbore stabilizuje ekonomsko-socijalna situacija.

Pokušaji ostataka „starog režima“ da podstaknu političku napetost i da tako povećaju svoje izgleda na povratak na vlast došli su do izražaja i u toku eskalacije sukoba u „tampon zoni“ od pet kilometara između Srbije i Kosova i Metohije. Posle niza oružanih napada od strane albanskih ekstremista na srpsko i uopšte nealbansko stanovništvo, Savezna vlada je, početkom decembra, poštujući Kumanovski sporazum, preduzela energične diplomatske korake da međunarodna zajednica onemogući upade albanskih ekstremista u tu zonu. Ali, istovremeno, od strane dela srpskog stanovništva, a „u režiji“ lokalnih funkcionera SPS, JUL-a i SRS, blokirane su saobraćajnice od Srbije preme Kosovu i Metohiji i prema Makedoniji. Cilj tih akcija bio je da se demonstrira nesposobnost Savezne vlade, čiju većinu čini koalicija DOS, da obezbedi teritoriju Srbije od napada albanskih terorista i da se tako smanje izgledi te koalicije na decembarskim republičkim izborima.

Sredinom novembra, u jeku predizborne kampanje, u DOS-u su izbile razmirice oko podele mandata na decembarskim izborima između DS koji je – kao najbrojnija i najbolje organizovana stranka unutar DOS-a – izneo glavni teret pobeđe na septembarskim izborima i DSS, čiji je predsednički kandidat, Vojislav Koštunica, ostvario presudnu pobeđu na tim izborima. Koštuničina pobeđ nad Slobodanom Miloševićem povećala je prestiž DSS i podstakla brzo povećanje njegovog članstva, zbog čega je ta stranka zahtevala da se izjednači po broju mandata sa DS i da čak i mandatar buduće republičke vlade (naravno, ako DOS zadobije većinu) bude određen uz saglasnost sa liderom DSS i nosiocem liste DOS-a na decembarskim izborima, Vojislavom Koštunicom. Posle dugih rasprava, u DOS-u je ipak postignut kompromis; DSS je uspeo da se po broju mandata u budućem republičkom parlamentu izjednači sa DS, ali je, nevoljno, pristao da premijer republičke vlade bude vođa DS, Zoran Đinđić, što je utvrđeno Koalicionim sporazumom DOS-a o izbornoj saradnji potpisanim 18. novembra 2000. godine.

Kao što se i moglo očekivati, posle septembarskih izbora gubitničke stranke SPS, JUL, SRS i SPO suočile su se sa velikim internim problemima. SPS je nastojao da konsoliduje svoje redove posle izbornog poraza za šta je posluzio Peti vanredni kongres, održan 25. novembra 2000. Na tom kongresu, Slobodan Milošević je u uvodnom referatu izneo političku platformu koja nije bitno odstupala od platforme četvrtog kongresa, održanog u februaru iste godine. Okosnicu platforme iznete u Miloševićevom referatu na Petom kongresu predstavljaju tvrdnje da se iz ino-

stranstva „protiv naše zemlje vodi rat novcem“ sa ciljem da dođe do osamostalji-
vanja Crne Gore i Kosova i Metohije, i da partije demokratske opozicije pomažu u
tom ratu „stranom faktoru“. Miloševićev referat ne sadrži nijednu samokritičnu
notu zbog izgubljenih septembarskih izbora, a raspad „patriotskog bloka“ (koalici-
je SPS-JUL-SRS) – do kojeg je došlo posle izbornog poraza – pripisan je preteranim
zahtevima SRS. Peti vanredni kongres SPS označio je kontinuitet i na kadrovskom
planu; Slobodan Milošević je ponovo izabran (kao jedini kandidat) za predsednika
SPS. Od 2.368 delegata na kongresu, Miloševićev izbor podržalo je 2.048 ili 85,8
odsto, što predstavlja ogromu razliku u odnosu na četvrti kongres SPS, na kojem je
Milošević izabran za predsednika uz samo jedan (Miloševićev) uzdržani glas. U
najužem rukovodstvu SPS položaje su zadržali pripadnici „čvrstog jezgra“ ranije
vladajuće garniture (Nikola Šainović, Zoran Anđelković i Milomir Minić). Ponovni
izbor Miloševića za predsednika podstakao je dezintegracione procese u SPS, o
čemu govori podatak da su dva bivša visoka funkcionera te stranke, Milorad
Vučelić i Zoran Lilić, napustili njene redove i osnovali nove partije, Socijalističku
demokratsku partiju (Vučelić) i Srpsku socijaldemokratsku partiju (Lilić). U JUL-u,
kao i u SPS, izostala je kritička analiza izbornog neuspeha. Posle poraza na septe-
mbarskim izborima, iz rukovodstva JUL-a povukao se veći broj pripadnika, ali je
sam vrh stranke ostao neizmenjen.

Rukovodstvo SRS prihvatilo je deo odgovornosti za septembarski izborni
fijasko, ali je za najvažniji uzrok poraza proglasilo medijsku izolaciju stranke u
predizbornom razdoblju. Predsednik SRS i zamenik predsednika zadržali su svoje
položaje, a u stranci nije došlo do „unutrašnjih lomova“, niti do napuštanja stranke
od strane njenih viđenijih lidera. Nasuprot SRS, u SPO je zbog izbornog debakla
došlo do raskola; u znak protesta zbog pogrešne politike rukovodstva stranke,
prvenstveno njenog lidera Vuka Draškovića, iz SPO je istupilo više članova Glavnog
odbora. Jedan od njih, Borivoje Borović je, uz podršku velikog broja istomišljenika
– koji su, takođe, napustili SPO – osnovao, krajem oktobra, novu stranku, Narodnu
stranku „Pravda“ (NSP), ali ta stranka je, zbog kratkoće vremena, donela odluku da
ne sudeluje na decembarskim izborima, i pozvala je svoje simpatizere da glasaju za
DOS ili SPO.

NORMATIVNI OKVIR IZBORA

ZAKON O IZBORU NARODNIH POSLANIKA

(Službeni glasnik Republike Srbije br. 35 od 10. X 2000) – kritički osvrt

Samo nekoliko dana posle oktobarskih događaja na ulicama Beograda, na poslednjem zasedanju Narodne skupštine nakon kojeg je Skupština raspuštena, donet je Zakon o izboru narodnih poslanika. Zakon je predložila Srpska radikalna stranka. Donet je 9. oktobra, stupio na snagu 18. oktobra. Za 23. decembar najavljuje se održavanje prevremenih parlamentarnih izbora u Srbiji. Praksa da se zakon donosi uoči održavanja izbora se nastavlja.

Kritičke primedbe na Zakon biće iznete redosledom koji sledi strukturu i sistematiku koju daje Zakon.

BIRAČKI SPISKOWI (čl. 12-28)

1. Birački spisak se vodi na načelima: jedinstvenosti (čl. 12 stav 1), oficijelnosti (čl. 12 stav 2), ažurnosti (čl. 12 stav 4) i predstavlja javnu ispravu (čl. 12 stav 2). Vodi se po opštinama kod organa opštinske uprave kao povereni posao (čl. 12 stav 1). Ova načela nisu operacionalizovana u daljim zakonskim odredbama. To se posebno odnosi na kontrolu vođenja biračkih spiskova, instrumente nadzora nad ovim poslovima, odgovornost za overene poslove i sankcije za nesavestan rad državnih organa u ovom domenu. Uređivanje biračkih spiskova je nadležnost federalnih jedinica, pa su ovim zakonom navedena pitanja morala biti uređena jer u Srbiji (za razliku od Crne Gore) nema posebnog zakona o biračkim spiskovima.

2. Indikativno je da zakonodavac dopušta samo parcijalni uvid u birački spisak, uprkos tome što se birački spisak vodi kao jedinstven. To onemogućava kontrolu biračkog spiska. Pravo uvida u birački spisak pripada:

- biraču (član 12 stav 3) - može zahtevati upis, brisanje, izmenu ili dopunu;
- predstavnicima podnosilaca izbornih lista (član 64) - imaju pravo uvida u

izvode iz biračkog spiska koji se sastavljaju za svako biračko mesto;

- članovima biračkog odbora (član 62) - dostavlja im se izvod iz biračkog spiska za biračko mesto;

- kandidatima (član 64) - imaju pravo uvida u izvod iz biračkog spiska.

3. Razlike u statusu privremeno raseljenih lica i izbeglica kada je u pitanju izbornopravo i upis u birački spisak, zakonodavac nije napravio (član 13 stav 3). Prema zakonskom rešenju u birački spisak upisuju se i privremeno raseljena lica i izbeglice.

ORGANI ZA SPROVOĐENJE IZBORA (čl. 28-40)

1. Organi za sprovođenje izbora su Republička izborna komisija i birački odbori (obrazuju se za biračka mesta kojih ima oko 10.500). Izbornih komisija u izbornim jedinicama nema, jer je Srbija jedna izborna jedinica.

2. Republička izborna komisija broji 17 članova stalnog sastava koje imenuje Narodna skupština. U prošireni sastav ulazi po jedan predstavnik predlagrača kandidatske liste (član 33 stav 1). U sastav komisije ulaze, ali bez prava sudelovanja u odlučivanju i sekretar komisije kao i predstavnik republičke organizacije za poslove statistike (član 33 stavovi 2 i 3). Zakonom nije precizirana uloga, ovlašćenja i odgovornost predstavnika službe statistike kao člana RIK iako su poslovi statistike vezani za obradu rezultata izbora, što je izuzetno važno i osetljivo područje. Na tom, samo na prvi pogled tehničkom poslu, počiva utvrđivanje rezultata izbora.

3. Opštom normom uređeno je da nijedna politička stranka, stranačka koalicija ili druga politička organizacija ne mogu imati više od polovine članova u stalnom sastavu organa za sprovođenje izbora (član 29 stav 3). Ali ovo opšte pravilo nije operacionalizovano. Nisu utvrđeni instrumenti za kontrolu njegove realizacije, niti sankcije za slučaj kršenja.

4. Nema instituta nespojivosti članstva u RIK (Republička izborna komisija) sa funkcijom sudija koji odlučuju u postupku po žalbama protiv odluka RIK.

5. Članovi organa za sprovođenje izbora iz stalnog sastava u povoljnijem su položaju nego članovi iz proširenog sastava. O tome svedoči više zakonskih odredaba:

- članovi iz proširenog sastava ulaze u sastav organa za sprovođenje izbora tek nakon predaje kandidatskih lista (član 33 stav 6) i ne sudeluju u aktivnostima koje su se odvijale do tada u organima za sprovođenje izbora, posebno u RIK koja donosi niz važnih pratećih propisa za realizaciju izbora;

- podnosioci kandidatskih lista stiču pravo da odrede svoje predstavnike u organe za sprovođenje izbora ukoliko ispune određene uslove (član 33 stavovi 6 i 7), ali u zakonu nisu navedeni uslovi koje podnosilac izborne liste mora ispuniti kako bi stekao pravo da odredi predstavnika u ove organe;

- članovi iz stalnog sastava imaju zamenike, što nije slučaj sa članovima iz proširenog sastava;

- članovi iz proširenog sastava učestvuju u radu organa za sprovođenje izbora do završetka izbora (član 29 stav 2), ali se ne precizira koji momenat se smatra završetkom izbora, da li je to završetak glasanja, utvrđivanje rezultata glasanja, predaja izbornog materijala, utvrđivanje rezultata izbora, objavljivanje rezultata izbora i sl.

Nejasno je da li podnosilac izborne liste ima pravo da odredi samo jednog (član 33 stavovi 1 i 8, član 36 stav 1, član 39 stav 1) ili više predstavnika (član 33 stav 6, član 36 stav 4, član 39 stav 3) u prošireni sastav organa za sprovođenje izbora.

6. Javnost rada organa za sprovođenje izbora utvrđena je kao načelni princip (član 32), ali sadržaj ovog principa zakon bliže ne određuje (mediji, strani i domaći posmatrači izbora, isticanje zapisnika o radu biračkog odbora na biračkom mestu i sl.).

KANDIDOVANJE (čl. 40-48)

1. Zakon je protivurečan kada uređuje kandidovanje. Uređujući pravo kandidovanja zakon navodi uninominalno kandidovanje (član 40 stav 1, kao i član 9) koje nije spojivo sa proporcionalnim izbornim sistemom na kome izbori počivaju. Uređujući pravo povlačenja kandidature (član 41 stav 1) zakon navodi kandidovanje po listama.

2. Novina koja se može pozitivno oceniti jeste nastojanje zakonodavca da spreči manipulisanje potpisima birača koji podržavaju kandidatsku listu. Potpisi birača moraju biti overeni u opštinskom sudu (član 43 stav 3). U praksi mogu nastati tehničke teškoće, jer se za kandidatsku listu zahteva podrška najmanje 10.000 birača. To zahteva određeno vreme i produžava period prikupljanja potrebne dokumentacije koja prati izbornu listu.

3. Zakon nije uredio minimalni broj kandidata koji je potrebno istaći na kandidatskoj listi da bi ona mogla biti prihvaćena. Odsustvo ovakve norme čini mogućim zahtev da je za validnost kandidatske liste potrebno da na listi bude svih 250

kandidata, koliko se poslanika bira u Narodnu skupštinu Republike Srbije (član 74 stav 1 Ustava).

PREDSTAVLJANJE PODNOSILACA IZBORNIH LISTA (čl. 48-52)

Odredbe o predstavljanju kandidata su načelne i šture. Ostaju u okvirima dosadašnjih zakonskih rešenja. Nema garancija za ravnopravno predstavljanje učesnika u izborima. Obaveze i odgovornost medija nisu precizno ustanovljene.

SPROVOĐENJE IZBORA (čl. 52-74)

1. Zadržano je dosadašnje kontradiktorno rešenje o ukupnom broju glasačkih listića. Broj glasačkih listića utvrđuje RIK i on mora biti jednak broju birača upisanih u birački spisak (član 60 stav 2). Zakonodavac ovlašćuje RIK da odredi rezervni broj glasačkih listića čija se svrha iz zakona ne vidi (član 60 stav 3). U dosadašnjoj izbornoj praksi to je bilo 2% od ukupnog broja glasačkih listića.

2. Primopredaja izbornog materijala, posebno način, tehnika, kontrola i postupak primopredaje kako pre glasanja tako i po završetku glasanja, i obrada rezultata izbora na biračkom mestu, nisu uređeni zakonom. To može stvoriti velike probleme budući da je Srbija jedna izborna jedinica, pa se komunikacija uspostavlja neposredno između RIK i biračkih odbora. To je tehnički teško izvodljivo, jer se u Srbiji obrazuje oko 10.500 biračkih mesta, a na svakom od biračkih mesta i birački odbor. U praksi je ovo pitanje rešavano na različite načine (preko poverenika, preko službi u skupštinama opština, preko opštinskih izbornih komisija koje su to obavljale kao povereni posao i sl.). Komunikacija među organima za sprovođenje izbora, kada je u pitanju distribucija i primopredaja izbornog materijala ne počiva na jasnim procesnim pravilima. Ako pravila i postoje ona nisu uređena zakonom, već podzakonskim aktima Republičke izborne komisije koji će tek biti doneti.

3. Izrazito je dug period (čak 96 sati od časa zatvaranja biračkih mesta) koji stoji na raspolaganju RIK-u za utvrđivanje (član 78) i objavljivanje (član 86) rezultata izbora. Dužina vremena rezervisanog za utvrđivanje rezultata glasanja, nejasno određena uloga (ovlašćenja i odgovornost) statističke službe pri utvrđivanju rezultata glasanja i netransparentnost postupka komunikacije između biračkih odbora i RIK stvara podozrenje prema postupku utvrđivanja rezultata glasanja.

4. Novina u odnosu na dosadašnju regulativu i izbornu praksu jesu izvesna rešenja koja doprinose većem stepenu regularnosti glasanja na biračkom mestu.

Na primer:

- svojeručno potpisivanje birača u birački spisak nakon prijema glasačkog listića (član 68 stav 3) čime se sprečava da umesto birača glasa neko drugi;
- glasanje vojnika na biračkom mestu koje je najbliže kasarni ili vojnoj ustanovi (član 73 stav 1);
- sprej kojim se obeležava kažiprst birača koji je primio glasački materijal (član 68 stav 4), čime se onemogućuje višestruko glasanje;
- providne glasačke kutije (član 61);
- određivanje maksimalnog (2.500) i minimalnog (100) broja birača za koje se obrazuje biračko mesto.

5. Nije uređeno glasanje lica koja izdržavaju zatvorsku kaznu ili se nalaze u pritvoru, što je do sada važeći zakon uređivao. Jugoslovensko zakonodavstvo ne poznaje kaznu lišenja građanskih prava. Ovim licima biračko pravo se ne može „prećutno“ uskratiti.

Pored toga zakon ne poznaje mogućnost glasanja birača putem pisma (birači koji nisu u mogućnosti da glasaju na biračkom mestu). Biračko pravo uskraćeno je na ovaj način većem broju birača.

Oba navedena zakonska rešenja, protivno Ustavu, uskraćuju korišćenje biračkog prava za određene kategorije birača.

UTVRĐIVANJE I OBJAVLJIVANJE REZULTATA GLASANJA (čl. 74-88)

1. Mandati se raspoređuju primenom D'Ontovog sistema (član 82). U raspodeli mandata sudeluju kandidatske liste koje su osvojile najmanje 5% glasova (član 81). Zakonski prag je visok i teško ga je dostići, jer biračko telo u Srbiji broji oko 7.200.000 birača.

2. Političke stranke, koalicije i drugi predlagači kandidatskih lista nisu vezani nikakvim zakonskim odredbama pri odlučivanju o tome kome će sa kandidatske liste pripasti mandati koje je ta kandidatska lista osvojila. Redosled kandidata na listi, uprkos tome što su liste po tipu zatvorene, ne obavezuje predlagača prilikom odlučivanja o dodeli osvojenih mandata. Zakon ostavlja čak 10 dana (član 84) predlagačima kandidatskih lista da donesu odluku o tome kome će od kandidata sa liste pripasti mandati koje je lista osvojila.

3. Rok od 96 sati za utvrđivanje i objavljivanje rezultata izbora suviše je dug (članovi 78 i 86).

PRESTANAK MANDATA, PONOVI IZBORI I POPUNJAVANJE UPRAŽNJENIH POSLANIČKIH MESTA (čl. 88-93)

Zakon ne postavlja jasna merila za razlikovanje ponovnih izbora (član 89 stav 1, član 90 stavovi 1 i 2), ponavljanja dela izbornog postupka i ponovljenog glasanja (član 90 stav 3). Navedeni su samo razlozi za ponavljanje dela izbornog postupka koji se odnosi na glasanje, ali Zakon ne utvrđuje kriterijume i uslove pod kojima može biti poništena neka druga izborna radnja (npr. kandidovanje, predstavljanje kandidata i njihovih programa, utvrđivanje rezultata izbora, verifikacija poslaničkih mandata i sl.), i posebno koji uslovi moraju biti ispunjeni da bi se poništio celokupan izborni postupak i iz kojih razloga se može poništiti celokupan izborni postupak.

ZAŠTITA IZBORNOG PRAVA (čl. 93-98)

1. Zaštita izbornog prava poverena je organima za sprovođenje izbora i sudovima. Zaštita pred Ustavnim sudom nije uređena Zakonom. Iako Ustav Republike Srbije utvrđuje nadležnost Ustavnog suda da odlučuje o izbornim sporovima koji nisu u nadležnosti sudova ili drugih državnih organa (član 125 stav 1 tačka 1) zakonodavac ovu vrstu zaštite izbornog prava ne uređuje.

2. Zakon uređuje sudsku zaštitu izbornog prava samo delimično. Strogim tumačenjem zakonskih rešenja može se zaključiti da se sudska zaštita pred Vrhovnim sudom Srbije obezbeđuje samo protiv rešenja kojim RIK odbija ili odbacuje prigovor (član 97 stav 1). Ova vrsta zaštite nije obezbeđena u slučajevima kada RIK odlučuje samostalno, postupajući u okviru svoje nadležnosti (npr. rešenje o utvrđivanju rezultata izbora).

MEDIJI U IZBORNOJ KAMPANJI

ANALIZA SREDSTAVA INFORMISANJA U PREDIZBORNOJ KAMPANJI U SRBIJI

(od 01. do 20. decembra 2000)

Kao i u prethodnim analizama izbornog procesa, istraživači CeSID-a su svoju pažnju usmerili na ponašanje medija i njihovu ulogu u predizbornoj kampanji, kako bi se dobila potpuna slika o tome u kojoj su meri ostvareni uslovi za poštene, slobodne i demokratske izbore u Srbiji. Ravnomerna zastupljenost i jednak kvalitativan tretman neposrednih učesnika u izbornoj utakmici, kao i nepristrasnost u obaveštavanju, elementarna su pravila koja su sredstva informisanja dužna da poštuju, čime se obezbeđuje objektivno informisanje javnosti i šanse da građani učestvuju u slobodnim i demokratskim izborima, odnosno da biraju predstavnike vlasti.

Posle pobede Demokratske opozicije Srbije na septembarskim izborima i konačnog priznanja te pobede, 5. oktobra 2000, prve vidljive promene dogodile su se u oblasti medija, tačnije u državnim i prodržavnim medijima. Rezultati personalnih promena u redakcijskom sastavu i poslovnim organima u većini tih medija, ogledali su se u težnji da se promeni uređivačka politika i skine hipoteka režimskog (partijskog) novinarstva. Izveštavanje o aktivnostima političkih oponenata u izbornoj utakmici za nekadašnje državne i režimske medije prvi je ozbiljni test profesionalne transformacije i najbolji pokazatelj u kojoj meri su uspeali da afirmišu pravila slobodnog i objektivnog novinarstva.

Kao i u septembarskom predizbornom periodu, posmatranje medijskog predstavljanja glavnih političkih aktera u izborima i predizbornog ambijenta uopšte, obavljeno je na uzorku od sedam najuticajnijih medija u Srbiji: četiri štampana medija (*Politika* i *Danas*, informativno-politički dnevnik i *Večernje novosti* i *Blic*, visokotiražni i popularni listovi-tabloidi); takođe i tri elektronska medija (*RTV Srbija* - TV Dnevnik 2, *Radio Beograd 1* - Novosti dana i *TV Studio B* - Vesti u 7). Pored neposrednih, glavnih aktera u izborima - stranaka i koalicija, pažnja je usmerena i na posredne, nestranačke, političke aktore, čija je delatnost bila u funkciji izbora

(NVO, Narodni pokret Otpor, javno mnjenje...). Sliku političkog ambijenta upotpunjavala je redovna profesionalna delatnost organa vlasti, ukoliko se otvoreno vršila u funkciji izbora i sa očiglednim navođenjem stranačke pripadnosti.

Posmatranje medija započelo je prvog decembra, dakle od formalno objavljene započinjanja izborne kampanje većine učesnika u izborima i trajalo je do 20 decembra, dana izborne tišine. U predstavljanju medijske slike u Srbiji istraživači su primenili metod kvantitativne i kvalitativne analize sadržaja medijskih priloga.

Imajući u vidu promene u sferi nosilaca vlasti na saveznom i lokalnom nivou posle izbornog uspeha DOS-a, prva pretpostavka od koje smo pošli bila je da su se medijski uslovi za sve aktere u izornoj utakmici znatno poboljšali, te da će informisanje građana o političkim akterima u izornoj utakmici, o društvenom i političkom okruženju i važećoj izornoj proceduri biti ravnopravno i svestrano i pre svega objektivno.

Druga pretpostavka bila je da će započete promene u medijima poboljšati način i kvalitet informisanja u predizbornom periodu, jednom rečju osloboditi se tendencioznih, zlonamernih i uvredljivih napisa i komentara, kojima su obilovali režimski mediji u pređašnjim izbornim kampanjama. Kulminaciju takvog načina pisanja, upotrebe prljavog, vulgarnog rečnika, uvredljivih komentara, državni mediji su dostigli u vreme septembarske predizborne kampanje, kada su se u bukvalnom smislu svrstali u „egzekutore režima u borbi protiv građana i partija drugih političkih uverenja“¹.

Analiza podataka i rezultati do kojih su došli istraživački tim CeSID-a pokazuju ispravnost početnih pretpostavki i upućuju na zaključak da se medijska slika političkih stranaka i drugih aktera u predizbornom procesu znatno promenila, da je obaveštavanje građana-birača u svakom pogledu bilo objektivnije i potpunije. Promena se pre svega zbila u načinu informisanja i kvalitetu informacija koje su pružali državni i prodržavni mediji (*RTS, Politika, Večernje novosti*, ali i *Studio B*).

¹Vidi OK04, CeSID, 2000.

ŠTAMPANI MEDIJI

Prva, očigledna promena, koja se dogodila u izveštavanju pokazuje da je u svim posmatranim štampanim medijima znatno smanjen broj priloga i površina priloga posvećenih glavnim političkim akterima u izbornom procesu. U svim medijima, koji su bili predmet naše analize, ukupan broj priloga bio je 575. Da bismo razumeli šta znači taj podatak moramo ga uporediti sa podatkom iz septembarskog predizbornog procesa u istim medijima i u istom vremenskom trajanju praćenja medija. Tada je objavljeno 1592 priloga u štampanim medijima. (Samo je *Politika* objavila 604 priloga u kome su neposredni akteri bile političke stranke i predse-dnički kandidati.)

Površina posvećena ovim priložima znatno je smanjena u odnosu na prethodne izbore: 82.591 prema 299.249 (izražena u santimetrima kvadratnim).

Tabela 1: Broj priloga po medijima

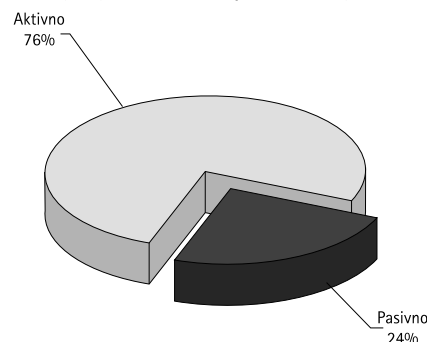
List	Broj priloga	% od ukupnog broja
Blic	109	19
Večernje novosti	131	23
Politika	197	34
Danas	138	24
Total	575	100

Tabela 2: Površina priloga po medijima u cm²

List	Površina priloga	% od ukupne površine
Blic	13.890	17
Večernje novosti	18.911	23
Politika	20.783	25
Danas	29.007	35
Total	82.591	100

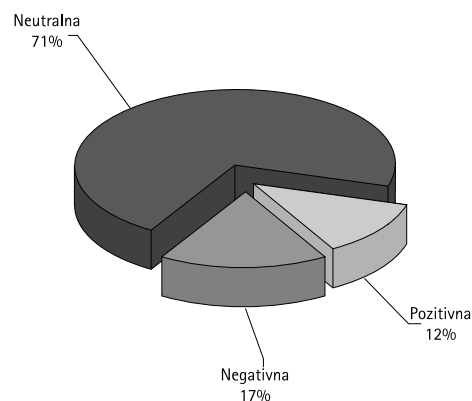
Druga promena odnosi se na način informisanja i vrednosnu konotaciju političkih aktera u priložima. U svim medijima, pa i nekadašnjim režimskim, dominira neposredno, aktivno predstavljanje stranaka (76% od ukupnog broja predstavljanja stranaka u svim štampanim medijima).

Grafikon 1: Način predstavljanja (svi štampani mediji)

Ako se tome doda podatak da u prilogima dominira neutralno obaveštavanje, bez vrednosne konotacije (71% od celokupnog predstavljanja neposrednih učesnika u izborima), dok u žanrovskom smislu dominira **vest-izveštavanje**, čiji su glavni izvori saopštenja i pres-konferencije stranaka, vidi se da je medijska slika izborne kampanje uglavnom bila uravnotežena i nepristrasna.

Grafikon 2: Vrednosna konotacija - retoričke strategije (svi štampani mediji)

Raspoloživi podaci takođe pokazuju da su svi mediji, dakle ovoga puta i državni (*RTS*, *Večernje novosti*, *Politika*) mnogo više pažnje poklanjali pitanjima izbornih pravila i izborne kulture građana, te je, za razliku od ranijih izbora, bilo daleko više priloga u kojima su predstavljeni kako organi vlasti, tako i nevladine organizacije, aktivnosti pokreta Otpor, rezultati i prognoze agencija za istraživanje javnog mnjenja i mediji koji su bili u funkciji poboljšanja izbornih uslova i izbora

uopšte. Tako je samo u štampanim medijima objavljeno u posmatranom periodu čak 154 priloga ove vrste ukupne površine 22.066 cm kvadratnih, daleko više nego u septembarskom predizbornom periodu. I sada, kao i ranije, u broju priloga posvećenim ovim akterima prednjači list *Danas*, 41,6% od ukupnog broja priloga objavljenih u štampanim medijima. Iznenađenje je izveštavanje *Večernjih novosti* o nevladinim organizacijama i pokretu Otpor, koje je učestvovalo sa čak 26,6% u ukupnim prilogima ove vrste objavljenih u svim medijima.

Tabela 3: Broj priloga - posredni akteri izbora

List	Broj priloga	% od ukupnog broja
Blic	23	14,9
Večernje novosti	41	26,6
Politika	26	16,9
Danas	64	41,6
Total	154	100

Konačno, za ovdašnju demokratsku političku kulturu i kulturu govora uopšte, najvažnija promena se dogodila u ovoj sferi: nije bilo vulgarnog i ružnog govora, uvredljivog etiketiranja u stilu „pacovi“, „hijene“, „plaćenici“, „izdajnici“, „mucavci“, „ljudi bez prezimena“ i sl. Nestao je rečnik uvreda i razdora, i uništavajući „govor mržnje“, koji su lansirale najviše državne i partijske ličnosti u ranijim izbornim kampanjama, a kulminirao u poslednjoj, septembarskoj, koju su mediji zdušno promovisali. U žanrovskom smislu nestali su omalovažavajući i zlurado komentarisani izveštaji i ostrašćeni komentari u redakcijskoj produkciji medija pod patronatom državne vlasti, od kojih bi svaki mogao da se kvalifikuje kao krivično delo – uvrede, klevete, podstrekivanja na primenu fizičkog nasilja prema političkom protivniku i sl. Jednom rečju, mediji nisu bili agresivni promotori bilo koje političke opcije u izornoj kampanji, što je bila glavna odlika prethodnih septembarskih izbora, niti su bili u toj meri pristrasni da su otvoreno pokazivali svoju privrženost određenim političkim strankama, pa i mogućoj poredničkoj koaliciji.

Takođe se pokazalo da nezavisna glasila, koja su bila predmet naše analize (*Danas* i *Blic*) nisu promenila način i kvalitet izveštavanja. Vidna promena koja se dogodila u njihovom izveštavanju odnosila se na znatno manji broj i površinu priloga posvećenih političkim akterima i predizbornom političkom ambijentu uopšte. Razloge znatno manjeg publiciteta koji su decembarski izbori uopšte

dobili, treba tražiti u izmenjenoj predizornoj atmosferi uopšte, prilično „opuštenoj“ i skoro „normalnoj“, bez velikih političkih manifestacija i agresivnih konfrontacija političkih protivnika, ali i izvesnog očekivanog ishoda izbora.

POLITIKA

Najstariji, nekada i najuticajniji dnevni list, u poslednjih desetak i više godina, dnevnu politiku je pretpostavio profesiji i novinarskoj etici i otvoreno se stavio u službu režima i vladajućih partija. Istraživanja praćenosti medija i predizbornog izveštavanja, pokazuju da je *Politika* poslednjih godina praktično postala glasilo Jugoslovenske levice. Uređivačka politika lista svodila se na glorifikaciju režima i vladajućih partija, odnosno na beskrupulozno širenje otpora i mržnje prema svakom drugom političkom uverenju i demokratskom opozicionom organizovanju građana.

Proglašavanjem izborne pobede Demokratske opozicije Srbije i demokratskog pokreta uopšte, za novinarsku kuću *Politika* započelo je novo razdoblje. Za početak su to bile personalne promene u sastavu upravljačkih organa i uređivačkih redakcija, ali i promene u izveštavanju o političkim akterima i o političkoj sceni u Srbiji i Crnoj Gori.

Vidljiva promena zbila se u prezentaciji medijske slike o predizornoj političkoj sceni pred republičke izbore u decembru 2000. godine.

I *Politika* je, kao i svi drugi mediji, znatno smanjila broj priloga i prostor posvećen političkim akterima i njihovoj predizornoj aktivnosti. Za svakog redovnog, prosečnog čitaoca *Politike* ova promena je očigledna, a kvantitativni podaci samo potvrđuju ovu, na prvi pogled stečenu predstavu. Neposredni akteri, stranke i koalicije uključene u izbornu kampanju predstavljene su 234 puta u 197 priloga².

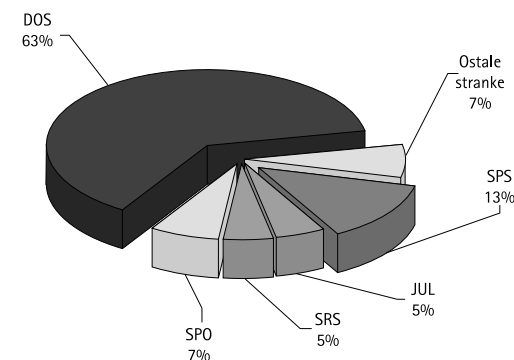
² Ukupan broj priloga je manji od broja predstavljanja aktera u priložima. Responses je veći od broja cases jer je u mnogim priložima zastupljeno više aktera, bilo kao predmet kritike od strane političkih stručnjaka, bilo kao predmet redakcijskih priloga.

Tabela 4: Zastupljenost u priložima – stranke i koalicije

	Politika	
	N	%
SPS	34	15
DOS	122	52
SPO	27	12
SRS	15	6
JUL	14	6
Ostale stranke	22	9
Total	234	100

Zapaža se da po broju predstavljanja u priložima prednjači DOS, 52% od ukupne zastupljenosti stranaka i koalicija. Znatno zaostaje, drugi po redosledu zastupljenosti, SPS (15% u ukupnoj zastupljenosti). Ista srazmera se zapaža i u površini prostora ustupljenoj političkim akterima u predizbornom periodu. I tu prednjači DOS koji je zastupljen na više od dva puta većoj površini od svih ostalih političkih opoenenata.

Grafikon 3: Površina u priložima – stranke i koalicije

Da bi se razumela nesumnjiva kvantitativna neravnomernost u izveštavanju *Politike*, potrebno je ukazati na dve činjenice koje su karakterisale izborni kontekst DOS-a.

Prva činjenica se odnosi na mnogobrojnost članica koalicije (18), što po utvrđenim pravilima o predstavljanju u medijima pretpostavlja prednost u odnosu na ostale aktere izborne utakmice.

Druga činjenica, značajnija za razumevanje izbornog konteksta i medijske zastupljenosti stranaka, odnosi se na forme izborne kampanje DOS-a kao celine, i njegovih članica pojedinačno. Jednostavno rečeno, u izbornu kampanju bile su uključene sve stranke – članice, pojedinačno, na različite načine: pres-konferencije, saopštenja, izjave funkcionera i sl. Istovremeno, početak zvanične predizborne kampanje označio je i zajednički nastup koalicije DOS-a. Tako je praktično predizborna aktivnost DOS-a imala dva vida: pojedinačne nastupe stranaka i zajedničke predizborne manifestacije koalicije što po prirodi stvari daje kvantitativnu prednost.

U odnosu na način predstavljanja takođe se zapaža promena u izveštavanju *Politike*: najviše je tzv. aktivnog, neposrednog predstavljanja stranaka i koalicija. U malom broju priloga stranke i koalicije su pasivno predstavljene, po pravilu, u kritičkoj intonaciji.

Tabela 5 : Način predstavljanja – stranke i koalicije

	Aktivno		Pasivno	
	N	%	N	%
SPS	22	65	12	35
DOS	98	80	24	20
SPO	27	100	0	0
SRS	14	93	3	7
JUL	10	71	4	29
Ostale stranke	22	100	0	0
Total	193	82	41	18

U takvom kontekstu predizbornog izveštavanja *Politike* dominirao je informativni žanr: skoro 95% svih priloga bile su vesti i izveštaji o aktivnostima stranaka u predizbornoj kampanji. Ostalih 4% priloga bili su dijaloškog karaktera, odnosno intervjui. Za razliku od prethodnih izbora, kada su komentarisani izveštaji bili dominantni žanr („komentar sa izveštajem“), sada je *Politika* objavila samo jedan komentarisani izveštaj i nijedan komentar u redakcijskoj produkciji. Dakle dominirala je vest-informacija. Ali glavni izvor informacija nije promenjen: i sada, kao i ranije, za *Politiku* je to Tanjug³.

³ 39.6% informacija objavljenih u *Politici* potiče od ove agencije, 28.4% je redakcijski izvor, zatim slede službeni izvori političkih aktera. Zanimljivo je da se ovog puta kao izvor informacija pojavljuje agencija Beta(13.2%), što je ranije bilo nezamislivo!

Međutim, najvažnija promena dogodila se u kvalitetu informacija, odnosno upotrebi retoričkih strategija u prilogima o predizbornim aktivnostima i političkom ambijentu uopšte: 88% izveštavanja imalo je neutralnu konotaciju, bez ikakvih vrednosnih ocena. Negativni prizvuk imalo je 9% priloga dok je afirmativnu konotaciju imalo samo 3% priloga. Ovi podaci pokazuju da ni DOS, kao pobednička grupa nije bio favorizovan: samo je 6,6% imalo afirmativni prizvuk, negativni 10,7%, dok je čak 82,6% predstavljeno u neutralnom kontekstu. Šta to znači najbolje svedoče podaci o prethodnom izbornom periodu iz kojih se vidi da je koalicija SPS-JUL imala 87% pozitivnih priloga, dok je DOS čak u 84% priloga prikazan u negativnom kontekstu.

Tabela 6: Vrednosna konotacija – stranke i koalicije

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
SPS	0	0	30	88	4	12	34	100
DOS	8	7	100	82	14	11	122	100
SPO	0	0	27	100	0	0	27	100
SRS	0	0	14	94	1	7	15	100
JUL	0	0	12	86	2	14	14	100
Ostale stranke	0	0	21	96	1	5	22	100
Total	8	3	204	87	22	10	234	100

Tabela 7: Vrednosna konotacija – ukupno

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	8	3	204	87	22	10	234	100

U sadržinskom smislu, u prilogima nije bilo neodmerenih pohvala i pozitivne (bele) propagande kojima se odlikovala u sasvim bliskoj prošlosti *Politika*⁴. Takođe nije bilo ni traga od ostrašćenog i uvredljivog tona, tendencioznog izveštavanja i vulgarnog rečnika punog mržnje, što je godinama odlikovalo ovaj list, a kulmini-

⁴ Treba se setiti samo nekih od njih: „Slobo, slobodo“; „mudri političar i kreativac“; podrška „ličnom herojstvu, doslednosti, odlučnosti, čestitosti, patriotizmu Slobodana Miloševića“; „prepuna sala, burno skandiranje, frenetičan aplauz“ itd.

ralo u septembarskom predizbornom periodu⁵. Jednostavno, u tom pogledu, *Politika* više nije ličila na sebe.

Kao i u drugim medijima, pre svega nezavisnim, u ovom periodu bilo je priloga o aktivnostima tzv. posrednih aktera izbora. Uočava se takođe da *Politika* obaveštava svoje čitaoce o ispitivanjima javnog mnjenja i prognozama izbornih rezultata u kojima se daje apsolutna prednost DOS-u. Valja se setiti da je ranije sve njihove aktivnosti *Politika* prećutkiivala ili ih predstavljala u krajnje negativnom kontekstu.

Takođe u ovom predizbornom periodu mnogo više pažnje je posvećeno samoj izornoj proceduri, izornoj tehnici, pitanjima domaćih i stranih posmatrača, edukaciji birača, što znači da su pored državnih organa, Republičke izborne komisije i Nadzornog odbora, zastupljene i nevladine organizacije, posebno CeSID. Dominantna tema svih priloga posvećenih aktivnostima posrednih aktera izbora bila je izborna problematika – izborna pravila, procedura, tehnika glasanja (57,7%).

Medijska slika celokupnog političkog ambijenta pred izbore podrazumeva informisanje o svim političkim akterima, dakle i o aktivnostima organa vlasti. I kada nisu neposredno uključeni u izbornu kampanju, oni su posredno uvek u funkciji propagande vladajućih političkih grupacija. *Politika* je izuzetno mnogo prostora posvećivala redovnim aktivnostima novoizabranih saveznih funkcionera ali i prelaznoj republičkoj vlasti. Glavni razlog tome svakako je realno stanje – činjenica da je novoizabrana vlast imala izuzetno veliki obim poslova i problema, kako na unutrašnjem, tako i na spoljašnjem planu u predizbornom periodu. Međutim, naši podaci pokazuju da u *Politici*, u vreme posmatranja delovanja medija, skoro da nije bilo priloga u kojima su se uz funkciju organa vlasti navodila i partijska pripadnost, odnosno partijska funkcija⁶.

Da li zahvaljujući atmosferi opštih promena, personalnim promenama u okviru novinske kuće ili „mlakoj“ predizornoj kampanji, tek, *Politika* nije ličila na sliku koju je tako predano stvarala poslednjih 10-12 godina, da bi u septembru 2000. dostigla vrhunac u partijskoj propagandi i političkoj manipulaciji.

⁵ Govori, komentari, prilozi bili su prepuni negativnih retoričkih iskaza kao što su „dokazani izdajnik“, „mutavi i smušeni“ (Koštunica), „Otpor – grupa propalica sa fašističkim oznakama“, „DOS – doživljeno obrukani Srbi“, „moralni otpad“ itd.

⁶ U periodu od 1. do 20. decembra uočena su samo dva takva članka. Ne treba napominjati da je to velika promena u odnosu na septembarske izbore, gde se po pravilu uz funkciju organa vlasti navodila i partijska funkcija.

VEČERNJE NOVOSTI

Kao i *Politika* i *Večernje novosti* su ispoljavale slepu odanost vladajućim partijama koja je dovela do potpune identifikacije sa vladajućim režimom u periodu septembarskih izbora. Grubo su kršile izborna pravila o ponašanju medija, pristrasno i selektivno obaveštavale o političkim strankama, učesnicima u izborima i prećutkiivale sve informacije koje su se odnosile na opozicije demokratske aktere. Ni reči nije bilo o represivnim merama i policijskim pritiscima koje je vlast primenjivala prema nosiocima demokratskih promena u Srbiji. Zato se moglo pretpostaviti da će promene u strukturi vlasti posle septembarskih izbora i promene u rukovodećem timu *Večernjih novosti*, izmeniti uređivačku politiku i afirmisati profesionalno izveštavanje u decembarskom predizbornom periodu. Već prva, naslovna strana pokazuje da uređivači teže da povrate *Novostima* stari izgled nekad najtiražnijeg tabloida: svi najzanimljiviji dnevni događaji, dakle sve što je u medijskom smislu VEST, našlo je mesto na naslovnoj strani, dakle i političke vesti, ali ne po svaku cenu, već samo ukoliko im to po značaju pripada⁷.

Kao i u drugim medijima, i *Večernje novosti* su znatno manje pažnje posvećivale izbornim akterima i predizbornom ambijentu uopšte. Znatno su smanjeni broj i obim napisa u odnosu na septembarski izborni period⁸. Na osnovu raspoloživih podataka može se videti da po broju zastupljenosti (responses) prednjači DOS (53% u odnosu na ostale učesnike u izornoj utakmici). Drugi po redu je SPS sa učešćem od 24%, dok su sve ostale stranke potpuno marginalizovane.

Tabela 8: Zastupljenost u priložima – stranke i koalicije

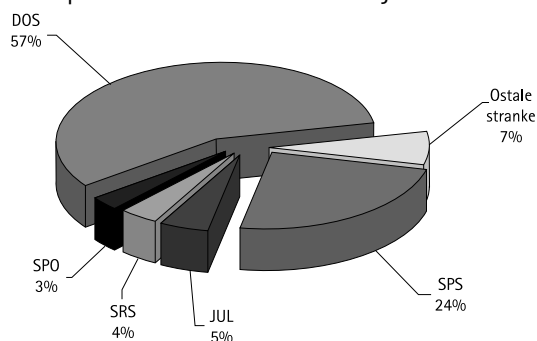
	N	%
SPS	35	24
DOS	77	53
SPO	6	4
SRS	11	8
JUL	7	5
Ostale stranke	8	6
Total	144	100

⁷ Naslovna strana u septembarskom predizbornom periodu bila je u funkciji izborne propagande vladajuće koalicije SPS-JUL.

⁸ Objavljen je 131 prilog ukupne površine 18.911 cm kvadratnih, dok je u septembarskom predizbornom periodu, u istom vremenskom periodu posmatranja, objavljeno 279 priloga ukupne površine 51.245 cm kvadratnih.

Ista srazmera zapaža se i u ukupnoj površini, koju neposredni učesnici na izborima, stranke i koalicije, dobijaju u listu.

Grafikon 4: Površina u prilogima – stranke i koalicije

Ako se uzme u obzir podatak da je više od polovine napisa bilo intonirano u neutralnom kontekstu, 58%, dakle objavljeno kao prosto obaveštavanje javnosti, bez komentara, onda kvantitativna neravnomernost u korist DOS-a nije sama po sebi pokazatelj pristrasnosti medija. Izuzetak u sadržinskom smislu predstavlja objavljivanje programa moguće nove republičke vlade čije je mandatar Zoran Đinđić, što pokazuje da se prejudicira pobeda DOS-a (11. i 12. dec. 2000).

Tabela 9: Vrednosna konotacija – stranke i koalicije

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
SPS	2	6	12	34	21	60	35	100
DOS	22	29	47	61	8	10	77	100
SPO	0	0	5	83	1	17	6	100
SRS	0	0	8	73	3	27	11	100
JUL	0	0	5	71	2	29	7	100
Ostale stranke	2	25	6	75	0	0	8	100
Total	26	18	83	58	35	24	144	100

Tabela 10: Vrednosna konotacija – ukupno

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	26	18	83	58	35	24	144	100

Najviše negativnih ocena ima SPS: od 35 priloga, koliko ih ukupno ima, 21 prilog o SPS-u ima negativni prizvuk. Međutim, na osnovu podataka ne bi se moglo zaključiti da je DOS u vrednosnom smislu favorizovan. U obaveštavanju o aktivnostima ove mnogočlane koalicije preovlađujući je bio neutralni pristup, obaveštavanje o događaju (61%), dok je priloga u pozitivnom kontekstu bilo znatno manje, 28,6%, odnosno 10,4% negativno intoniranih, od celokupne zastupljenosti DOS-a u *Večernjim novostima*.

U poređenju sa istovrsnim podacima iz septembarskih izbora, uočava se veliki zaokret kako u načinu tako i u kvalitetu informacija. Tada je od svih priloga samo 11,6% bilo intonirano u neutralnom kontekstu, dakle bilo prosto obaveštavanje bez vrednosnog prizvuka. Dve glavne rivalske koalicije SPS-JUL i DOS, prema vrednosnom kontekstu objavljenih informacija o svom predizbornom delovanju bile su potpuno konfrontirane, smeštene na dva suprotna pola: SPS-JUL je imao 76,3% pozitivnih, dok je DOS imao čak 88,2% negativno intoniranih priloga.

Najveći broj priloga bez vrednosne opredeljenosti uređivača i novinara ima za posledicu promenu u žanrovskom karakteru i korišćenju izvora informacija. Nestali su ne(čuveni) komentari i reportaže sa krajnje uvredljivom sadržinom, pisani u redakciji *Novosti* ili naručeni kod „podobnih“ komentatora, kako je to bilo u prethodnom predizbornom periodu. Preovlađujući žanr je informativni, u 84% od svih objavljenih priloga u pitanju su kratke vesti i izveštaji bez komentara, čije su glavni izvor izjave funkcionera, saopštenja i pres-konferencije stranaka. Kao i ranije, *Novosti* su takođe zadržale dijaloški žanr, te su i ovoga puta objavile veći broj intervju sa direktnom konotacijom, ali bez sugestivnih pitanja i posebne redakcijske obrade, kako su to činile u prethodnom periodu.

Bitna promena se dogodila, kao i u *Politici*, u sadržinskom smislu štampanih priloga, odnosno upotrebi retoričkih sredstava. Jednostavno rečeno, nisu se mogli naći prilozima u propagandnom tonu, tzv. bele ili crne propagande, direktne podrške ili osporavanja učesnika u izornoj trci. Rezultat ovakvog uređivačkog pristupa, koji teži profesionalnom obaveštavanju, jeste potpuno nestajanje vulgarnog uvredljivog i „govora mržnje“, iako se, sudeći po našim podacima, nisu sasvim oslobodile pristrasnosti, makar u kvantitativnom pogledu, u korist pobedničke koalicije.

Ipak, daleko najznačajnija promena zbila se u obaveštavanju o tzv. posrednim političkim akterima, čija se delatnost može okarakterisati kao značajna za celinu predizbornog ambijenta. U ukupnom broju objavljenih priloga o njihovom delovanju u posmatranom predizbornom periodu, *Novosti* su učestvovala sa 26,6%, odmah iza lista *Danas*. Glavna tema tih napisa bile su političke tenzije u septem-

barskoj predizbornoj kampanji, koje je državna štampa prećutkivala ili neobjektivno prikazivala, kao što su progoni i pokretanja krivičnih postupaka, otvaranja policijskih dosijea aktivistima Otpora i sl. Druga tematska oblast zastupljena u *Novostima* obuhvatala je aktuelne probleme u Srbiji (ekonomske, međunarodne, Kosovo, odnose sa Crnom Gorom), u kontekstu izborne propagande čiji su posredni akteri bile nevladine organizacije, pre svih grupa G 17 plus. Ako su *Večernje novosti* u periodu pred septembarske izbore svesno prećutkivale činjenice o širem političkom ambijentu i delovanju demokratskog pokreta i nevladinih organizacija posebno, onda to u slučaju decembarskih republičkih izbora nije bio slučaj.

BLIC

Kratki, zanimljivi prilozi, svestrano i prilično korektno, profesionalno obaveštavanje čitalačke javnosti, čine da je *Blic* prema tiražu i čitanosti na vrhu prestižne lestvice među štampanim medijima. Rezultati praćenosti medija pokazuju da uživa poverenje vrlo široke čitalačke publike, te spada u izuzetno uticajna sredstva informisanja na formiranje javnog mnjenja.

Mogli smo zato pretpostaviti da se uređivačka koncepcija lista, posle septembarско-октобарских promena u strukturi vlasti, neće promeniti. Analiza medijske slike u posmatranom periodu pokazala je da odista nije bilo bitnijih promena. U odnosu na izveštavanje o prethodnim izborima, i u *Blicu* je, kao i u ostalim štampanim medijima koji su bili predmet naše pažnje, bilo znatno manje priloga čija se sadržina direktno odnosila na predizbornu aktivnost političkih stranaka i koalicija. I u odnosu na obim tih priloga, *Blic* je, kao i u prethodnim izborima, bio znatno iza drugih listova⁹.

Kao i u ostalim medijima, vidna je kvantitativna nesrazmera u zastupljenosti stranaka i koalicija u korist DOS-a.

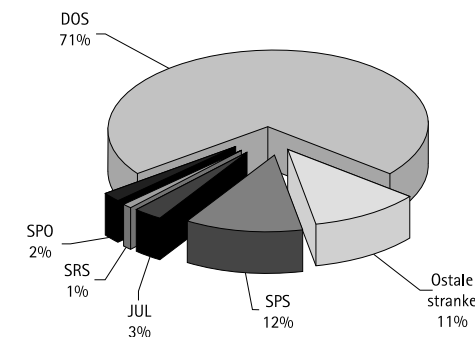
⁹ Objavljeno je ukupno 109 priloga, što predstavlja 19% od ukupnog broja priloga u štampanim medijima koji su bili predmet naše analize, sa 17% učešća u ukupnoj površini. U prethodnim izborima broj priloga je bio 272, na površini skoro dva i po puta većoj.

Tabela 11: Zastupljenost u priložima – stranke i koalicije

	N	%
SPS	12	10
DOS	75	64
SPO	6	5
SRS	5	4
JUL	7	6
Ostale stranke	13	11
Total	118	100

I u pogledu površine zastupljenosti u priložima prednjačila je koalicija DOS, čak sa 71% od ukupne površine posvećene svim učesnicima u izborima, što je srazmerno površini znatno više nego u ostalim medijima.

Grafikon 5: Površina u priložima – stranke i koalicije

I dalje su u *Blicu* preovlađivale kratke vesti o događanjima na političkoj sceni, bez vrednosnih ocena, neutralnog karaktera. Nije bilo otvorene „bele“, odnosno „crne“ propagande u korist bilo koje političke grupacije. Jedini izuzetak u tom smislu bilo je objavljivanje celovitog Programa moguće republičke vlade Srbije čiji bi mandatar, u slučaju pobede DOS-a, bio Zoran Đinđić (15-16. decembar).

Tabela 12: Vrednosna konotacija – ukupno

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	1	1	110	93	7	6	118	100

Nije se posezalo, kao ni u prethodnom izveštavanju, za neprimerenim kvalifikacijama, neumerenim pohvalama ili omalovažavanjima, niti je bilo uvredljivog, vulgarnog rečnika. Naše analize su pokazale da je to bio glavni kvalitet glasila *Blic* i do sada, te da se u tom pogledu nije ništa promenilo¹⁰.

U žanrovskom smislu preovlađivali su prilozi informativnog karaktera, vesti i izveštaji bez komentara, u pretežno redakcijskoj produkciji¹¹. Zapaža se, takođe, da je u ovom periodu *Blic* malo pažnje obratio na tzv. posredne aktere izbora, kao što su nevladine organizacije, pokret Otpor i dr.

Tabela 13: Broj priloga – posredni politički akteri u funkciji izbora

	Akter	
	N	%
Republička izborna komisija	5	22
Nadzorni odbor za praćenje izbora	1	4
Grupa G 17 plus	3	13
CeSID	2	9
Otpor	2	9
Domaći štampani mediji citirani u posmatranom mediju	1	4
Agencije za IJM	9	39
Total	23	100

U sadržinskom smislu dominirale su dve teme neposredno vezane za izbore, prognoze izbornih rezultata i pitanja izborne procedure. Imajući u vidu ovakvu medijsku sliku, mogli bismo zaključiti da se predizborna atmosfera u *Blicu* jedva osećala.

Međutim, kad se uzmu u obzir drugi prilozi, čija sadržina nije direktno o predizornoj kampanji učesnika u izborima, stranaka i koalicija, onda se ne bi moglo zaključiti da je *Blic* zadržao poziciju neangažovanog medija. Po pravilu su na prvoj, naslovnoj strani dominirale najave članaka u kojima se piše o katastrofalnoj politici i porazima prethodne vlasti, kriminalnim radnjama i korupciji funkcionera vladajućih stranaka; istovremeno, na naslovnoj strani našle su se najave poboljšanja

¹⁰ Uporedi OKO 1, OKO 2, OKO 4, CeSID.

¹¹ Podaci pokazuju da je 89% priloga bilo informativnog karaktera, dok je dijaloški karakter (intervjui) imalo 10,1% priloga. Glavni izvor je bila redakcijska produkcija, 70,6% od svih priloga, a zatim sledi agencija Beta sa 17,4%, Fonet sa 5,5% izveštaja.

unutrašnje politike i životnih uslova građana, promene i uspesi nove vlasti na međunarodnom političkom i ekonomskom planu i sl. Naša analiza pokazuje da u takvim priložima nije bilo neumerenih pohvala, još manje glorifikacije pojedinih nosilaca funkcija vlasti. Jedino je Vojislav Koštunica u svojstvu predsednika države, bez navođenja njegove stranačke funkcije, imao izrazitu podršku i bio više zastupljen od drugih političara.

Ako se izuzme poseban dodatak objavljen 20. decembra, neposredno pred izbore, pod naslovom „Kako je opljačkana država“, u kome se na 24 strane, sa mnogo podataka i fotografija piše o malverzacijama, korupciji, sticanju imovine na nelegalan način i privilegijama funkcionera vlasti i vladajućih partija, jednom rečju o organizovanom kriminalu, moglo bi se zaključiti da se predizborna atmosfera kakva je prikazivana u *Blicu*, jedva osećala.

Rezultati do kojih smo došli pokazuju da *Blic* u osnovi nije promenio svoj način obaveštavanja javnosti, odnosno da i dalje spada u one medije koji, svestrano i bez prećutkivanja, prilično objektivno informišu javnost.

DANAS

Raspoloživi podaci do kojih smo došli u periodu posmatranja ponašanja medija, navode nas na prvi i najvažniji zaključak: list *Danas* je u potpunosti ostao dosledan svojoj uređivačkoj koncepciji, te se ni u pogledu načina obaveštavanja javnosti u predizbornom periodu nisu dogodile bilo kakve promene. Kritički odnos prema zbivanjima u društvu i političkom životu posebno, *Danas* ispoljava i u odnosu na sve političke aktere, neposredne učesnike u izborima.

Kao i u periodu prethodnog izbornog procesa, više pažnje od svih ostalih medija (štampanih i elektronskih, takođe), list je posvetio širem političkom ambijentu u kojem se događaju izbori. Objavljeno je, posebno u *Vikend dodatku*, više priloga novinara lista u kojima se zadržava kritička distanca prema zbivanjima u Srbiji (i Crnoj Gori). U istom tonu plasirani su i dijaloški prilozi u kojima su predstavljene ličnosti i ideje različitih političkih opcija. Bez obzira na kritički odnos koji je list imao u prezentaciji svojih priloga, naša diskurs analiza pokazuje da sada, kao i ranije¹², nije bilo upotrebe prejakih formulacija, bilo u afirmativnom, pozitivnom, bilo u kritičkom, negativnom kontekstu. Jednostavno, dominirali su uljudnim, odmerenim rečima izrečeni stavovi i uravnotežene kritičke opaske.

¹² Vidi OKO 4. CeSID, 2000.

Najmanje dva razloga stoje zbog kojih ističemo važnost diskurs analize: prvo, list *Danas*, za razliku od drugih, ima izraženiji kritički odnos prema političkim akterima (videti tabelu 15) ali ne poseže za neprimerenim rečnikom i drugo, u furioznom medijskom predstavljanju političkih protivnika u septembarskim izborima, kao i drugi nezavisni listovi, sačuvao je čast novinarstva u Srbiji.

Takođe u skladu sa uređivačkom orijentacijom od osnivanja, list *Danas* je nastavio da objavljuje priloge u kojima se vrši demokratska edukacija i utiče na podizanje izborne kulture građana Srbije, što je, kada se radi o normalnoj demokratskoj smeni vlasti izuzetno potrebno. U tematskoj strukturi priloga u kojima su zastupljeni posredni akteri izbora, preovlađuju upravo pitanja izbornog ponašanja i izborne kulture uopšte. U ukupnom broju priloga (64), u kojima su predstavljeni ovi politički akteri, čija je aktivnost u funkciji izbora - RIK, CeSID i Nadzorni odbor učestvuju sa 30% priloga.

Tabela 14: Tematska struktura - posredni akteri izbora

	Tema	
	N	%
Uopštena izborna kampanja	2	3
Izborna procedura	28	44
Ponašanje medija u kampanji	4	6
Istraživanje javnog mnjenja	7	11
Političke tenzije	23	36
Total	64	100

Jedina promena koja se dogodila u listu *Danas*, što je bez sumnje rezultat opšte predizborne atmosfere i činjenice da su ovi izbori uopšte imali relativno slabiju medijsku promociju, znatno je manji broj priloga u odnosu na prethodne. Ukupno u listu je objavljeno 202 priloga koji se odnose bilo na neposredne, bilo na posredne aktere izbora¹³.

I *Danas* u odnosu na ostale stranke i koalicije daje prednost DOS-u, kako u pogledu zastupljenosti u priložima, tako i u pogledu ukupne površine.

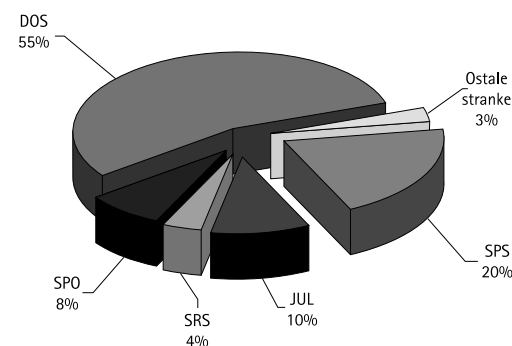
¹³ U septembru je bilo objavljeno ukupno 676 priloga, od čega je širem kontekstu bilo posvećeno čak 239.

Tabela 15: Zastupljenost u priložima - stranke i koalicije

	Tema	
	N	%
SPS	33	21
DOS	87	54
SPO	12	8
SRS	7	4
JUL	10	6
Ostale stranke	11	7
Total	160	100

I u pogledu površine koju stranke i koalicije imaju u listu, prednjači DOS, a zatim sledi sa skoro tri puta manje prostora SPS.

Grafikon 6: Površina u priložima - stranke i koalicije

Ako se uzme u obzir da je DOS koalicija od 18 članica i da su one i pojedinačno učestvovalе u predizbornim manifestacijama, onda se postavlja pitanje tumačenja i olako donetog zaključka o kvantitativnoj neravnomernosti učesnika u izborima. Upravo je i Nadzorni odbor prenebegavao ovu činjenicu kada je upozoravao na neravnomernost i pristrasnost medijskog predstavljanja stranaka.

Potpuniju sliku o medijskom predstavljanju učesnika u izborima daju nam podaci o načinu predstavljanja i retoričkim strategijama koje su primenjene u listu *Danas*. Saglasno celokupnoj orijentaciji lista, za razliku od ostalih glasila, preovlađivali su prilozi sa kritičkom intonacijom. Više od polovine predstavljanja stranaka u priložima imalo je vrednosnu konotaciju.

Tabela 16: Vrednosna konotacija – ukupno

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	41	26	73	46	44	29	160	100

Podaci o vrednosnom kontekstu predstavljanja stranaka i koalicija pokazuju nam da list *Danas* nije pokazivao napadnu pristrasnost, pozitivnu, odnosno negativnu. Dominirao je uravnoteženi pristup, od koga se odstupa kada su u pitanju SPS i SRS¹⁴.

Tabela 17: Vrednosna konotacija – stranke i koalicije

	Pozitivna		Neutralna		Negativna		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
SPS	2	6	9	27	22	67	33	100
DOS	32	37	43	49	12	14	87	100
SPO	3	25	7	58	2	17	12	100
SRS	1	14	0	0	6	86	7	100
JUL	2	20	4	40	4	20	10	100
Ostale stranke	1	9	10	91	0	0	11	100
Total	26	73	46	46	29			

Kao i u prethodnom, septembarskom periodu, iako sa manje priloga i slobodno se može reći i sa manje poleta, *Danas* je svestrano i potpuno obavestavao o izbornom okruženju i zadržao korektnu profesionalnu distancu u odnosu na učesnike izbora. Za poštovanje medijskih pravila u izbornom postupku svakako je najvažnije da se u listu nije prikivala realnost političkog okruženja, „dobra” ili „loša”.

¹⁴SRS ima najmanji broj priloga u odnosu na ostale parlamentarne stranke. Razlog je verovatno akcija nezavisnih medija „Stop nasilju”, a zbog poznatih pretnji nasiljem koje su čelnici ove stranke upućivali novinarima.

ANALIZA ELEKTRONSKIH MEDIJA U PREDIZBORNOJ KAMPANJI U SRBIJI

(od 01. do 20. decembra 2000)

PREDIZBORNA KAMPANJA PRED IZBORE U DECEMBRU 2000.

Predizborna kampanja pred decembarske izbore za Skupštinu Republike Srbije imala je bitno drugačiji izgled u odnosu na kampanju iz septembra meseca. Održavana je u manje naelektrisanom atmosferi, uz izrazito slabiji publicitet koji je pridavan izbornim akterima i gotovo bez inače uobičajenog „začina” ranijih kampanja – nekontrolisanog, pa i uvredljivog govora. Može se reći da je došlo do dekontaminacije informativnog medijskog prostora od metapolitike i njeno svođenje na „jednu od vesti dana”.

Elektronski mediji, koji su ranije najčešće davali ton upravo govorom netrpeljivosti i netolerancije, sada su se uklopili u 'nova' pravila igre promenom (tj. povratkom) svojoj autentičnoj medijskoj funkciji – informisanju umesto svrstavanja ('navijanja' i 'lobiranja').

Otuda je medijski tretman izbora bio gotovo 'dosadan', uz gotovo uzornu 'korektnost', ekvidistancu prema akterima, navođenje izvora, bez verbalno-verbalnih ispada, previše vidljive euforije, jezičko-logičkih pikanterija, dakle, gotovo bez ičega što bi moglo biti 'vest' (čovjek ujeo psa) ili 'tema'. Delimično je odudarao samo neravnomeran raspored publiciteta u korist 'viđenog pobednika', DOS-a.

Druga glavna promena u tretmanu predizborne kampanje na elektronskim medijima jeste ta, da su akteri kampanje gotovo potpuno potisnuti iz centralnih informativnih emisija na RTS. Stranački i ostali predizborni sadržaji izmešteni su u specijalizovane emisije – „hronike”. Jedino je TV Studio B u okviru svoje glavne informativne emisije objavljivao i predizborne sadržaje. Ovakva situacija je uslovi-la i određenu promenu u strukturi i obimu monitoringa programa RTS: pored centralnih informativnih emisija, „Novosti dana” na Radio Beogradu, odnosno „Dnevnika 2” na prvom TV kanalu, praćene su i stranačke hronike na ova dva medija.

TV STUDIO B - VESTI U 7

„Vesti u 7” TV Studija B, bila je jedina posmatrana informativna emisija koja je u svom sadržaju imala i redovne blokove predizbornog predstavljanja stranaka i organizacija/učesnica na izborima, neovisno od plaćenih termina za politički marketing.

Istina, o „stranačkim blokovima” se može govoriti samo uslovno, jer su vesti o predizornoj problematiki češće bile 'razbacane' po emisijama nego što su bile grupisane u konzistentne blokove. No, haotičnost strukture „Vesti u 7” je nešto što je takođe već prepoznatljiv manir ove TV-stanice.

Emisija je u posmatranom periodu trajala prosečno 32 minuta, mada je dužina trajanja bila varijabilna - od 23 do 42 minuta. Najveći 'proboji' u smislu produžavanja trajanja emisije ostvareni su 4, 6, 8, 13. i 20. decembra (od 35 do 42 minuta). Međutim, nijedan od ovih proboja ne može se pripisati značajnijem učešću stranačkog bloka, već više aktuelnosti drugih političkih događanja - naročito krize na jugu Srbije (Preševo, Bujanovac, Medveđa), kojoj je davan veliki publicitet.

Stranački blokovi, odnosno blokovi posvećeni akterima predstojećih decembarских izbora za Skupštinu Republike Srbije konzumirali su, ipak, značajan deo medijskog vremena u ovoj informativnoj emisiji - u proseku oko 25%. Publicitet je davan, uglavnom, 'objektivistički' (na nivou informacija, gotovo bez direktnih redakcijskih intervencija), i *direktnim i posrednim* akterima izbora, naravno, ne u istoj srazmeri (skoro 4 : 1 u korist direktnih aktera).

Tabela 1. Ukupan broj i vreme trajanja priloga o akterima predizborne kampanje

Direktni akteri predizborne kampanje				Posredni akteri predizborne kampanje			
Broj priloga		Vreme trajanja (sec)		Broj priloga		Vreme trajanja (sec)	
166		7.518 = 125 minuta		31		1.902 = 32 minuta	
Udeo u broju (%)	84	Udeo u vremenu (%)	80	Udeo u broju (%)	16	Udeo u vremenu (%)	20

U smislu izvora informacija o predizbornim aktivnostima, „Vesti u 7” bile su bukvalno „čitalište” saopštenja i izjava različitih aktera kampanje, bez ijednog redakcijskog doprinosa.

Tabela 2. Izvori

	N	%
Pres-konferencija stranaka opozicije DOS-u	20	12
Saopštenje stranaka opozicije DOS-u	42	25
Portparoli stranaka opozicije DOS-u	5	3
Pres-konferencija DOS-a	38	23
Saopštenje stranaka DOS-a	38	23
Portparoli stranaka DOS-a	12	7
Beta	3	2
Strane agencije i mediji	2	1
Državni nemedijski izvor	1	1
Izvor nejasan	5	3
Total	166	100

U žanrovskom smislu, TV Studio B je bio „radio koji se emituje sa ekrana”: dominirali su netelevizioni žanrovi (vesti, izveštaji i izveštaji sa statičnom vizuelnom pozadinom - telopom). I kada su izveštaji u pozadini imali 'pokretnu sliku', često se radilo o arhivskim snimcima.

Tabela 3. Žanrovi

	N	%
Vest	11	7
Izveštaj	3	2
Izveštaj s fotografijom (telopom)	82	49
Izveštaj s intervjuom	70	42
Total	166	100

Dakle, predizborna kampanja je uglavnom 'prepuštena' njenim akterima, tj. konkurentima na političkoj sceni. Raspoloživo vreme mogli su da iskoriste za 'aktivnu' kampanju (samopredstavljanje biračkom telu) ili za 'pasivnu' kampanju - govor, uglavnom kritički, o svojim oponentima. Retki su bili primeri direktnog sučeljavanja prednosti 'svojih' programa i 'slabosti' ostalih.

Za 'aktivnu' kampanju svi direktni konkurenti na predstojećim izborima su 'potrošili' 85,7 minuta (69% medijskog vremena), dok je, sledstveno, blizu trećine vremena iskorišćeno za 'kritički' govor o slabostima i promašajima oponentata

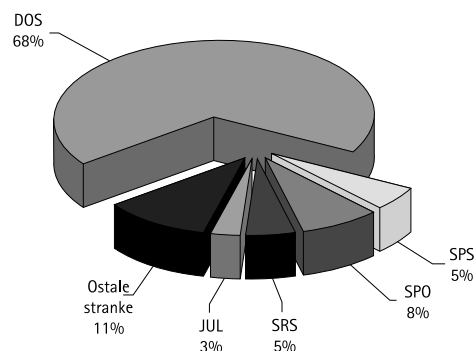
(„negativna afirmacija“). U proseku, dva puta 'hvalim sebe', jednom 'udarim po protivniku'. Ovo govori da je politički prostor Srbije još uvek znatno više obeležen 'konfliktnim' nego 'kooperativnim' političkim ponašanjem aktera, koji sopstvenu afirmaciju znatnije vezuju uz slabosti oponentata nego uz nadmoć i opšteprihvatljive kvalitete sopstvene političke opcije.

Tabela 4. 'Aktivna' kampanja direktnih aktera izbora (vreme i udeo u vremenu)

Stranka/koalicija	'Aktivno' predstavljanje' (u min.)	'Aktivno' predstavljanje' (%)
DOS	58,0	68,0
SPS	4,7	5,4
SPO	7,1	8,2
SRS	4,2	4,9
JUL	2,7	3,0
Ostale stranke*	9,0	10,5
Ukupno	85,7	100,0

* 'Ostale stranke' su: Stranka srpskog jedinstva i Srpska socijaldemokratska stranka (Lilić).

Grafikon 1. Udeo u vremenu aktivnog predstavljanja stranaka u kampanji

Dakle, DOS je 'zakupio' znatno iznad dvotrećinske većine medijskog vremena za 'afirmativni' govor o svojoj izornoj ponudi. Procentualno, približno isto svom (potonjem) izbornom postignuću. Medij je poruka? Istina, i 'drugi' su dobijali priliku da se 'predstave'. Simboličnu, ali priliku. 'Ostale' stranke – skoro sedam puta

manje; SPO – osam puta manje; SPS i SRS – skoro četrnaest puta manje. JUL – dvadeset puta manje. Zasluženost? Naravno, nema revanšizma!

Tabela 5. Posredni akteri kampanje (broj priloga i vreme)

Grupacija aktera	Akteri	N	%	Min.	%
Državni organi	Republička izborna komisija	6	19	4	12
	Nadzorni odbor za praćenje izbora	3	10	1,3	4
	MUP	1	3	1,3	4
NVO	G 17 plus	5	16	8	25
	CeSID	5	16	6	19
	Otpor!	3	10	3,2	10
	Ostale NVO	3	10	3,5	11
Javni sektor	Mediji i agencije za IJM	5	16	4,7	15
Total		31	100	32	100

U ovakvoj konstelaciji medijskog publiciteta, kao što je već naznačeno, znatno vreme je trošeno na 'negativnu afirmaciju', tj. na kritički govor o oponentima (možda i u nedostatku sopstvene atraktivne i 'pozitivne' predizborne ponude). Ovom maniru predizborne kampanje najskloniji su, ukupno, bili bivši partneri u vladajućoj tripartitnoj 'crveno-ružičasto-crnoj' koaliciji, napose SRS, koji su znatno više govorili o 'aktuelnoj vlasti' nego o sebi samima, tj. svojoj predizornoj ponudi. Tri četvrtine (73%) svojih (relativno brojnih) istupa srpski radikali su posvetili napadima na DOS i samo četvrtinu (27%) afirmaciji sopstvenog programa, odnosno komparaciji sa 'omiljenim objektom kritike'. Znatno su uzdržaniji bili predstavnici SPS i JUL (medijski dosta marginalizovani): po dve trećine afirmacije svojih programa (67%) i po trećinu (33%) kritike DOS-a.

'Stranka iznenađenja' na decembarskim izborima, SSJ, našla je čvrsto 'afirmativno' uporište u svom beskompromisnom stavu prema pitanju Kosova i akutne krize u tri južne srpske opštine (Preševo, Medveđa, Bujanovac), ali i u doziranoj kritici 'lepeze' oponentata po tom pitanju (SPO, SPS, DOS): 55% samopredstavljanja i 45% kritike.

Bivša 'najjača opoziciona stranka', SPO, uložila je znatan napor u (zakasnelo?) 'afirmativno samopredstavljanje' (71% priloga), dok je kritička ostrica bila četiri puta više usmerena na 'sadašnju' (DOS) nego na bivšu (SPS) vlast.

Napokon, DOS je poentu svoje kritike *prethodne vlasti* prvenstveno usmerio na SPS (znatno manje na SRS i JUL), optužujući je za promašaje u politici prema

Kosovu i (albanskim) enklavama na jugu Srbije (31%), potom za korupciju i kriminal (29%), te za opšte političke promašaje u svim oblastima društvenog života (23%).

Tabela 6. Predstavljanje direktnih aktera kampanje (s konotacijom)¹⁵

		Pozitivno	Neutralno	Negativno	Total
DOS	Aktivno	64	13	3	80
	Pasivno	1	0	26	27
	Σ	65	13	29	107
SRS	Aktivno	6	0	0	6
	Pasivno	0	0	2	2
	Σ	6	0	2	8
SPO	Aktivno	11	1	0	12
	Pasivno	0	0	1	1
	Σ	11	1	1	13
SPS	Aktivno	6	0	0	6
	Pasivno	0	0	34	34
	Σ	6	0	34	40
JUL	Aktivno	3	1	0	4
	Pasivno	0	0	2	2
	Σ	3	1	2	6
SSJ	Aktivno	4	1	0	5
	Pasivno	0	0	0	0
	Σ	4	1	0	5
SSDP	Aktivno	3	1	0	4
	Pasivno	0	0	0	0
	Σ	3	1	0	4
Total	Aktivno	97	17	3	117
	Pasivno	1	0	65	66
	Σ	98	17	68	183

¹⁵ Broj konotacija uz predstavljanje (183) je veći od ukupnog broja priloga (166) jer su se pojedine stranke samopredstavljale i "komparativno" s drugim strankama. Dakle, broj "responses" je veći od broja "cases"!

Radio Beograd - I program (Novosti dana i Stranačka hronika)

'Departizacija' informativnog prostora najuočljivija je na Radio Beogradu. Bivša „udarna pesnica" (naročito) SPS/JUL kampanje bila je pred decembarske izbore napadno uzdržana. Centralna informativna emisija Radio Beograda, „Novosti dana" bila je gotovo potpuno 'emancipovana' od prisustva izbornih aktera: u 20 dana posmatranja, uz prosečno trajanje emisije unutar 'normalne' emisije sheme od oko pola sata (28') akteri izbora pojavili su se ukupno sedam puta (direktni samo jednom, a posredni - isključivo Republička izborna komisija - šest puta). Udeo izbornih aktera u ukupnom vremenu ove informativne emisije od 566' iznosio je nešto iznad 1% = 6,7 minuta.

Predizborno stranačko predstavljanje potpuno je izmešteno u posebnu emisiju „Stranačka hronika", koja je emitovana (neposredno) kao nastavak „Novosti dana". Ovaj „dodatak" je praćen počevši od 09. 12. 2000, ukupno 12 datuma. Pošto su praćene i analizirane obe emisije, rezultati su ovde sabrani, kao *ukupno predstavljanje aktera* izbora u poslepodnevnom informativnom medijskom vremenu.

Tabela 7. Ukupan broj i vreme trajanja priloga o akterima predizborne kampanje

Direktni akteri predizborne kampanje				Posredni akteri predizborne kampanje			
Broj priloga		Vreme trajanja (sec)		Broj priloga		Vreme trajanja (sec)	
74		13830 = 232 minuta		9		494 = 8 minuta	
Udeo u broju (%)	89	Udeo u vremenu (%)	97	Udeo u broju (%)	11	Udeo u vremenu (%)	3

Pošto pretežan deo posmatranih priloga čini samopredstavljanje stranaka i drugih aktera u okviru posebne emisije, struktura izvora je nešto razuđenija nego na Studiju B.

Tabela 8. Izvori

	N	%
Pres-konferencija stranaka opozicije DOS-u	25	34
Saopštenje stranaka opozicije DOS-u	6	8
Pres-konferencija DOS-a	12	16
Promocioni materijali stranaka	26	35
Redakcijski izvor	3	4
Izvor nejasan	2	3
Total	74	100

Žanrovski, Radio Beograd je bio dosta jednoličan (što proizlazi i iz prirode medija), ali ipak redakcija je bila nešto angažovanija u smislu sopstvene produkcije – objavljena su tri redakcijska komentara.

Tabela 9. Žanrovi

	N	%
Izveštaj	10	14
Izveštaj s intervjuom	38	51
Komentar izvora informacije	26	35
Total	74	100

Aktivno predstavljanje

Tabela 10. 'Aktivna' kampanja direktnih aktera izbora (vreme i udeo u vremenu)

Stranka/koalicija	'Aktivno' predstavljanje' (u min.)	'Aktivno' predstavljanje' (%)
DOS	56	24
SPS	34	15
SPO	51	22
SRS	47	20
JUL	0,7	0,1
SSJ	27	12
SSDP	16	7
Ukupno	232	100

Grafikon 2. Udeo u vremenu aktivnog predstavljanja stranaka u kampanji

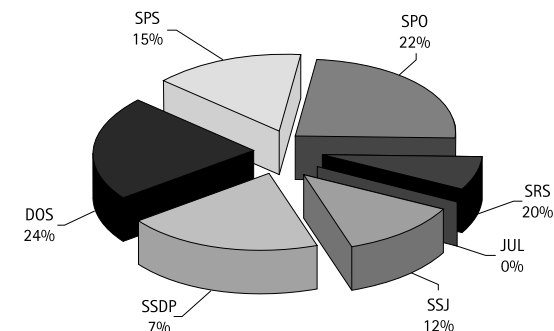

Tabela 11. Posredni akteri izbora

Akter	Broj priloga	Vreme trajanja (u min.)
Republička izborna komisija	6	5'
Nadzorni odbor za praćenje izbora	3	3'
Ukupno	9	8'

Tabela 12. "Negativna afirmacija"

	Samopredstavljanje		Medijski neutralno pominjanje		Komparacija sa drugim strankama		Kritika drugih stranaka		Σ
	N	%	N	%	N	%	N	%	
DOS	5	24	4	19	11	52	1	5	21
SPO	8	42	1	5	9	48	1	5	19
SRS	2	20	0	0	7	70	1	10	10
SPS	2	18	0	0	9	82	0	0	11
JUL	0	0	0	0	1	100	0	0	1
SSDP	5	83	0	0	1	17	0	0	6
SSJ	2	33	1	17	3	50	0	0	6
Total	24	32	6	8	41	55	3	4	74

Tabela 13. Predstavljanje direktnih aktera kampanje (s konotacijom)

		Pozitivno	Neutralno	Negativno	Total
DOS	Aktivno	5	0	0	5
	Pasivno	0	4	25	29
	Σ	5	4	25	34
SRS	Aktivno	2	0	0	2
	Pasivno	0	0	0	0
	Σ	2	0	0	2
SPO	Aktivno	8	0	0	8
	Pasivno	0	1	1	2
	Σ	8	1	1	10
SPS	Aktivno	2	0	0	2
	Pasivno	0	0	15	15
	Σ	2	0	15	17
JUL	Aktivno	1	0	0	1
	Pasivno	0	0	0	0
	Σ	1	0	0	1
SSJ	Aktivno	3	0	0	3
	Pasivno	0	1	0	1
	Σ	3	1	0	4
SSDP	Aktivno	5	0	0	5
	Pasivno	0	0	1	1
	Σ	5	0	1	6
Total	Aktivno	26	0	0	26
	Pasivno	0	6	42	48
	Σ	26	6	42	74

RTS - Dnevnik 2 i Stranačka hronika

U posmatranom periodu, Dnevnik 2 je zauzeo ukupno 656 minuta nagledanijeg večernjeg medijskog vremena, dakle, u proseku je trajao oko 33 minuta, znači da se vratio u 'normalnu', uobičajenu vremensku shemu. Od ovog informativnog vremena, ukupno 10,5 minuta (tj. oko 1,5%) bilo je posvećeno akterima predizborne kampanje. Najviše, šest minuta, Republičkoj izbornoj komisiji, oko dva minuta CeSID-u, minut i po Zoranu Đinđiću, kao predstavniku DOS-a i minut G17 plus.

Od ukupno 141 priloga o predizbornoj kampanji izbornih aktera na državnoj TV, u Dnevniku 2 objavljeno je 12 priloga (9%), a u „Stranačkoj hronici” - koja je išla neposredno posle Dnevnika 2 - 129 priloga (91%). Dakle, samo jedan od deset predizbornih priloga bio je emitovan u glavnoj večernjoj informativnoj emisiji.

Ukupno 16 analiziranih emisija „Stranačke hronike” trajalo je 550 minuta, svaka u proseku nešto duže od Dnevnika 2 (34 minuta). Pri tome je dužina trajanja varirala od najkraće 19 minuta (06. 12. 2000), do najduže - 59 minuta (19. 12. 2000).

Bez obzira na ovo 'formalno' razdvajanje medijskog vremena, ono je u analizi razmatrano kao **sadržinska celina: govor o akterima izbora**. Dakle, „Stranačka hronika” je tretirana kao 'nastavak Dnevnika 2 drugim sredstvima' ¹⁶.

Tabela 14. Ukupan broj i vreme trajanja priloga o akterima predizborne kampanje

Direktni akteri predizborne kampanje				Posredni akteri predizborne kampanje			
Broj priloga		Vreme trajanja (sec)		Broj priloga		Vreme trajanja (sec)	
107		20760 = 451 minuta		34		2970 = 49,5 minuta	
Udeo u broju (%)	76	Udeo u vremenu (%)	90	Udeo u broju (%)	24	Udeo u vremenu (%)	10

Ukupno je predizbornoj kampanji na RTS posvećeno 500,5 minuta, ili nešto više od osam i po sati informativnog televizijskog vremena. Ovde nisu uračunati, jer nisu ni analizirani, predizborni reklamni spotovi stranaka i organizacija aktera izbora. Dakle, predizbornoj kampanji posvećeno je na ovom mediju preko 100 minuta više nego na preostala dva medija zajedno.

¹⁶ Metodološki 'purizam' je ovde morao da odstupa pred praktičnim zahtevima analize. Formalno pridržavanje vremenskih 'granica' najznačajnije dnevno-informativne TV-emisije u udarnom večernjem terminu vodilo bi zaključku da u tom terminu predizborna kampanja uopšte nije bila medijski pokrivena, što bi bio sadržinski pogrešan put!

Tabela 15. Izvori

	N	%
Pres-konferencija stranaka opozicije DOS-u	34	24
Saopštenje stranaka opozicije DOS-u	32	23
Pres-konferencija ili saopštenje DOS-a	29	21
Pres-konferencije i saopštenja NVO	5	3
Republička izborna komisija	9	6
Nadzorni odbor za praćenje izbora	4	3
Redakcijski izvor	5	3
Ostali izvori	13	9
Izvor nejasan	10	7
Total	141	

Tabela 16. Žanrovi

	N	%
Vest	35	25
Izveštaj s intervjuom	81	57
Komentar izvora informacije	20	14
Ostali izvori	5	4
Total	141	100

Sama predizborna kampanja na medijima, dakle i na TV RTS, bila je inače, u smislu tajminga, tj. trajanja, kraća nego ikada. Smatram da se može govoriti o dve faze praćenja kampanje na najgledanijoj TV: o fazi 'pretkampanje' (do 10. 12. 2000), koju obeležava primetno ležerno prisustvo 'glavnog aktera' (DOS), te o fazi 'intenzivne kampanje', nakon 10. 12. 2000, kada je DOS i zvanično pojačao svoju kampanju, potiskujući kampanju svojih oponenta na izborima od 23. decembra, ali i 'posrednih' aktera izbora. Ovo je vidljivo i po varijacijama u vremenu trajanja „Stranačke hronike“ na (novoj) RTS. Dok je do 10. decembra ona u proseku trajala oko 25 minuta, u fazi 'intenziviranja kampanje' taj prosek trajanja je porastao na praktično 40 minuta. Sledstveno se menjao i udeo 'direktnih' i 'posrednih' aktera u (pred)izbornom procesu, u korist onih prvih.

Tabela 17. Raspodela medijskog vremena po fazama i akterima

	Predfaza kampanje		Intenzivna kampanja		Ukupno	
	Broj pr.	Min.	Broj pr.	Min.	Broj pr.	Min.
Direktni akteri	26	114	81	337	107	451
Posredni akteri	16	25,5	18	24	34	49,5
Σ	42	139,5	99	361	141	500,5

U predfazi kampanje, direktni politički akteri (stranke i koalicije) su relativno ravnopravnije delili medijski prostor. Među posrednim akterima, znatno veći publicitet su imali Republička izborna komisija i CeSID.

Tabela 18. Predfaza kampanje (udeo u broju priloga i vremenu)

		Udeo			Total	
		Br.pr.	Min.	% vr.	Min.	%
Direktni akteri	DOS	8	30	26	114	82
	SRS	6	28	25		
	SPO	6	28	25		
	SPS	6	28	25		
Posredni akteri	RIK	9	13	51	25,5	18
	CeSID	4	7,5	29		
	G17 plus	1	1	4		
	Nadzorni odbor	1	0,5	2		
	IJM	1	3,6	14		
Σ		42	139,5			

U intenzivnoj fazi kampanje, relativna ravnoteža u raspodeli medijskog vremena je pomerena u korist (povećanog broja) direktnih političkih aktera, napose DOS-a, ali su i ostali akteri imali priliku da se ekvivalentno predstave. Dakle, nijednom akteru medijski prostor nije uskraćen, mada je znatno redukovan (tri puta manje) za posredne aktere.

Tabela 19. Faza intenzivne kampanje (udeo u vremenu)

		Udeo			Total	
		Br.pr.	Min.	% vr.	Min.	%
Direktni akteri	DOS	26	94	28	337	93
	SRS	10	47	14		
	SPO	9	47	14		
	SPS	8	40	12		
	JUL	7	29	9		
	SSJ	8	34	10		
	SSDP (Lilić)	7	19	5		
	DSP (Vučelić)	6	27	8		
Posredni akteri	RIK	8	17	71	24	7
	CeSID	6	4	17		
	Nadzorni odbor	4	3	12		
Σ		99	361			

Tabela 20. Ukupno broj priloga i vreme pojedinih aktera kampanje

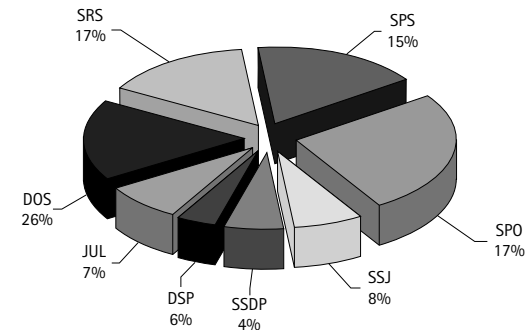
		Udeo			Total	
		Br.pr.	Min.	% vr.	Min.	%
Direktni akteri	DOS	34	124	27	451	90
	SRS	16	75	17		
	SPO	15	75	17		
	SPS	14	68	15		
	SSJ	8	34	8		
	JUL	7	29	6		
	DSP (Vučelić)	7	27	6		
	SSDP (Lilić)	6	19	4		
Posredni akteri	RIK	17	30	61	49,5	10
	CeSID	10	11,5	23		
	Nadzorni odbor	5	3,5	7		
	IJM	1	3,5	7		
	G17 plus	1	1	2		

Aktivno predstavljanje

Tabela 21. 'Aktivna' kampanja direktnih aktera izbora (vreme i udeo u vremenu)

Stranka/koalicija	'Aktivno' predstavljanje (u min.)	Poređenje sa drugima i kritika
DOS	94	26
SRS	17	58
SPS	26	42
SPO	39	35
SSJ	7	27
SSDP	13	6
DSP	16,5	10,5
JUL	6	23
Ukupno	218,5	227,5

Grafikon 3. Udeo u ukupnom vremenu za kampanju

Grafikon 4. Način predstavljanja političkih aktera

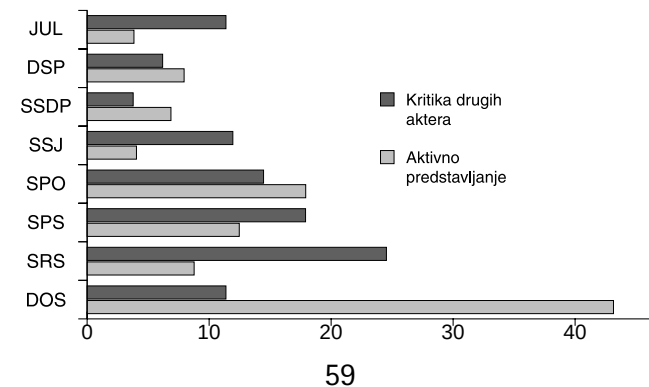

Tabela 22. "Negativna afirmacija" po priložima

	Samopredstavljajje		Medijski neutralno pominjanje		Komparacija sa drugim strankama		Kritika drugih stranaka		Σ
	N	%	N	%	N	%	N	%	
DOS	24	46	4	67	4	20	2	7	34
SPO	6	12	0	0	6	30	3	10	15
SRS	4	8	0	0	4	20	8	28	16
SPS	5	10	2	33	1	5	6	20	14
JUL	1	1	0	0	3	15	3	10	7
SSDP	6	12	0	0	1	5	0	0	7
SSJ	2	4	0	0	1	5	5	17	8
DPS	4	7	0	0	0	0	2	7	6
Total	52	48	6	6	20	19	29	27	107

Samo je DOS iskoristio četiri od pet svojih priloga, odnosno više od tri četvrtine svog promotivnog vremena za afirmaciju svog programa. Najslabije se ponašao SPO, koji je četiri od deset priloga kao i nešto više od polovine vremena, posvetio afirmaciji svog programa.

Ostale stranke su se uglavnom 'predstavljale' kritikom drugih. Prednjačila je SRS koja je samo po četvrtinu priloga i vremena iskoristila za reklamiranje svojih prednosti, a sve ostalo bili su kritički nastupi, uglavnom protiv DOS-a. Slično su se ponašale i Stranka srpskog jedinstva i JUL, nešto umerenije SPS: polovina od ukupnog broja i više od trećine ukupnog vremena bilo je samopredstavljajje, a ostalo kritika.

Tabela 23. Predstavljajje direktnih aktera kampanje (s konotacijom)

		Pozitivno	Neutralno	Negativno	Total
DOS	Aktivno	34	0	0	34
	Pasivno	0	4	39	43
	Σ	34	4	39	77
SRS	Aktivno	16	0	0	16
	Pasivno	0	0	0	0
	Σ	16	0	0	16
SPO	Aktivno	15	0	0	15
	Pasivno	0	0	0	0
	Σ	15	0	0	15
SPS	Aktivno	12	0	0	12
	Pasivno	0	2	7	9
	Σ	12	2	7	21
JUL	Aktivno	1	0	3	4
	Pasivno	0	0	0	0
	Σ	4	0	0	4
SSJ	Aktivno	11	0	0	11
	Pasivno	0	0	0	0
	Σ	11	0	0	11
SSDP	Aktivno	7	0	0	7
	Pasivno	0	0	1	1
	Σ	7	0	0	8
DPS	Aktivno	5	0	0	5
	Pasivno	0	0	0	0
	Σ	5	0	1	6
Total	Aktivno	101	0	0	101
	Pasivno	0	6	51	57
	Σ	101	6	51	158

Zaključak

Predizborna kampanja za decembarske izbore 2000. praćena je na tri posmatrana medija sa ukupno oko 15 sati informativnog programa u okviru 421 priloga. Najintenzivnije na RTS TV (34% ukupnog broja priloga i 56% ukupnog vremena), zatim na Radio Beogradu (19% broja priloga ali zato 27% ukupnog vremena). Najpovršnije na TV Studiju B (47% broja ali samo 18% vremena. Prosečna dužina priloga na ovoj TV je bila oko 50 sekundi).

Što se tiče aktera, medijsko vreme je bilo neravnomerno raspoređeno. Direktni akteri izbora dobili su 91% ukupnog vremena, a posredni gotovo deset puta manje.

REGULARNOST IZBORA

Paralelno brojanje glasova

Akreditacije

Parlamentarni izbori u Srbiji održani 24. decembra 2000. ostaće zapamćeni, između ostalog, i po tome što je na njima, prvi put u istoriji parlamentarizma u Srbiji, dopušteno jednoj nevladinoj organizaciji da nadgleda izborni proces. Prvi put je građanima Srbije omogućeno da organizovano posmatraju izbore u izbornim komisijama, na biračkim mestima i u Republičkom zavodu za statistiku. Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) uspeo je da dobije akreditacije od Republičke izborne komisije i da na više od 7.000 biračkih mesta angažuje blizu 13.000 volontera koji su mogli da utvrde stepen regularnosti decembarskih izbora za narodne poslanike u Skupštini Republike Srbije.

I na ranijim izborima, počev od predsedničkih i parlamentarnih izbora u Srbiji 1997, CeSID je uspevao da angažuje mnoštvo dobrovoljaca spremnih da stojeći ispred biračkih mesta (koliko-toliko) utvrde da li se poštuje izborna procedura: da li su biračka mesta uopšte otvorena, da li na njima postoje biračka kutija i glasački listići, da li građani glasaju, da li opozicija ima svog člana biračkog odbora, da li se u skladu sa zakonom nakon obavljenih izbora na biračkom mestu rezultati objavljuju itd. Uostalom, istraživanjima zvaničnih rezultata ranije održanih izbora, utvrđena je istina da je na njima uvek bilo mnoštvo ekstremnih izbornih rezultata koji se drugačije ne mogu objasniti nego činjenicom da biračka mesta na kojima su takvi rezultati ostvareni nisu bila ni otvorena, a zapisnici sa tih biračkih mesta stizali su u izbornu komisiju i bili priznati za validne. Režim Slobodana Miloševića prikrivao je ove činjenice jednostavnim odbijanjem da rezultate izbora po biračkim mestima uopšte objavljuje. Javnost Srbije prvi put je mogla da se upozna sa ovim rezultatima zahvaljujući naporima CeSID-a da ih prikupi, a potom da ih objavi na CD-romu, a potom i na svome sajtu čija je adresa www.cesid.org.

Sastav biračkih odbora

Budući da je nakon pobeде Demokratske opozicije Srbije na septembarskim izborima došlo i do izmena u vladi Srbije, koja je postala tropartijska (SPS-SPO-DOS), za potrebe parlamentarnih izbora zakazanih za 24. decembar formirani su, po prvi put, višepartijski birački odbori koji su mogli da obezbede veću regularnost izbora. Ako se tome doda da su CeSID-ovi volonteri sa svojim akreditacijama, bili spremni da na više od 80% biračkih mesta učestvuju u nadgledanju izbornog procesa, onda se mora istaći da, kao nikada do ove prilike, nije bilo više garancija da će se u Srbiji poštovati pravila izborne procedure i da će rezultati izbora pokazati pravo i „nepopravljeno“ raspoloženje biračkog tela.

CeSID-ova piramida nadležnosti

Kao i na septembarskim izborima, CeSID je, u nameri da organizuje kvalitetno nadgledanje izbora, načinio strukturu piramide nadležnosti. Na njenom vrhu bila je ponovo republička kancelarija CeSID-a u Beogradu, pod njom mreža 20 regionalnih kancelarija kojima su bili podređeni opštinski koordinatori, a potom i volonteri. Mreža regionalnih kancelarija manje-više je već ranije bila formirana tako da je postojao utvrđen i proveren način komunikacije, međusobno i sa republičkom kancelarijom, a važno je istaći da je postajalo i međusobno poverenje stečeno ranijim naporima da se izborni proces nadgleda i pod policijskim pritiskom i prisмотрom.

Mreža opštinskih koordinatora sačinjena je za potrebe septembarskih izbora i ona je, uglavnom bez bitnih izmena, na svojim plećima iznela napore pripreme i praćenja decembarskih izbora.

Volonteri koji su nadgledali septembarske izbore, listom su se prihvatili učešća u radu CeSID-a i u decembru, no volonterska mreža je za ovu priliku bitno proširena i uvećana tako da je umesto nešto više od 6.000 volontera iz septembra, poraslo na blizu 13.000 u decembru. Svi oni su prošli kroz obuku, bez obzira da li su pripremani za septembarske izbore ili nisu, stoga što je izborna procedura u međuvremenu bitno izmenjena zbog korišćenja spreja i optičkih čitača.

Izmenjeni uslovi za rad CeSID-a

Način na koji je CeSID nadgledao septembarske izbore bio je uslovljen režimskom represijom koja je za cilj imala da onemogući rad CeSID-a. U nameri da ipak kontroliše izborni proces, CeSID je načinio mnoge korake koji su mogli da povećaju pouzdanost informacija koje su volonteri dostavljali centrali u Beogradu. Nije načinjen spisak volontera da oni ne bi bili u opasnosti ako spiskove pronađe policija, za računarsku komunikaciju korišćeni su provajderi u Sofiji, server se nalazio u Nemačkoj, centralna kancelarija u kojoj su obrađivani prikupljeni podaci bila je u Beogradu, ali njen rezervni položaj bio je u Budimpešti itd. Preduzete su mnoge mere sa namerom da se, najpre, zaštite volonteri, da se poveća pouzdanost podataka, da se obezbedi sigurna komunikacija i da se prispeli podaci brzo obrade i objave najpre na Internetu, a potom i na konferencijama za štampu. Sve je ovo činjeno da bi režim bio stalno pod pritiskom pravih i istinitih podataka koji dolaze sa terena i da bi imao što manje vremena i prostora za izborne manipulacije uobičajene za sve prethodne izbore. Na kraju, priznata je izborna pobeда Vojislava Koštunice nad Slobodanom Miloševićem i Demokratske opozicije Srbije nad Socijalističkom partijom Srbije.

CeSID je dobro obavio posao kontrole septembarskih izbora. Toliko dobro da na decembarskim izborima koji su sledili, ništa nije smelo da bude ponovljeno. Jednostavno, ukupni društveni uslovi su u potpunosti promenjeni, a umesto policijskog pritiska na CeSID i tvrdokornog odbijanja izbornih komisija da sa nama komuniciraju, došlo je vreme potpune kooperativnosti i spremnosti da se CeSID-u u mnogo čemu pomogne i da se čak posluša i pokoji savet. Budući da je sve moglo da se učini u uslovima „slobode“, zamisao o kontroli izbornog procesa je prilagođena novim uslovima, tako da je za ovu priliku načinjena baza podataka volontera kojima su podeljene akreditacije u kojima je pored imena i prezimena bio i jedinstveni matični broj, server na kojem su prikupljani podaci fizički je bio u Beogradu iako je Internet adresa ostala ista, za komunikaciju su korišćeni domaći provajderi ili direktan kontakt sa serverom itd.

PVT i PPVT

U nameri da što pre i što preciznije načini prognozu izbornih rezultata i proceni raspodelu mandata u Republičkoj skupštini, CeSID je za decembarske

izbore paralelno organizovao dve aktivnosti. Obe su imale za cilj prikupljanje i obradu numeričkih podataka sa biračkih mesta. Prva je artikulirana projektom *Paralelnog brojanja glasova* (PVT – Parallel vote tabulation) čiji je osnovni cilj da prikupi rezultate sa što više biračkih mesta u nameri da se načini baza podataka i uporede podaci CeSID-a sa zvaničnim podacima Republičke izborne komisije. Druga aktivnost je bila artikulirana projektom *Delimičnog paralelnog brojanja glasova* (PPVT – Partial parallel vote tabulation) čiji je cilj bio da se na osnovu prikupljenih podataka sa 500 biračkih mesta iz reprezentativnog uzorka, što ranije načini prognoza izbornih rezultata i predvidi raspodela poslaničkih mesta u Skupštini Srbije.

Tri procesa

U okviru ovih dvaju projekata postojala su tri procesa prikupljanja i obrade podataka, a u cilju njihove realizacije razvijene su odgovarajuće infrastrukture:

1. PPVT – prikupljanje podataka sa biračkih mesta iz reprezentativnog uzorka. Ono je realizovano tako što se od CeSID-ovih posmatrača zahtevalo da putem telefona diktiraju rezultate u PPVT centralu u Beogradu, gde su se podaci direktno unosili u bazu podataka na kojoj je vršena on-line analitička obrada.
2. ePVT – prikupljanje podataka sa svih pokrivenih biračkih mesta. Ovaj proces podrazumevao je distribuirani unos podataka, njihov elektronski prenos, a zatim lokalnu i centralnu analitičku obradu korišćenjem za ovu namenu razvijene Windows aplikacije. Rezultati izbora po pojedinim biračkim mestima unošeni su off-line, na oko 100 lokacija, odakle su file transferom, posredstvom Web aplikacije prenošeni u PVT centralu ili su prenošeni najpre u regionalni centar, a iz regionalnog centra u PVT centralu.
3. aPVT – zapisnici koje su formirali posmatrači na biračkim mestima prikupljani su u centralnu PVT arhivu. Na opštinskom i regionalnom nivou zapisnici su pakovani u fascikle uz koje se formirao formular o sadržaju i primopredaji fascikli. Fascikle su prikupljane u arhivi, nakon čega se arhiva unosila u bazu podataka.

Ciljne informacije

U sledećoj tabeli prikazana je dinamika kojom su pojedine informacije (po predviđenom rasporedu) bile prikupljane i obrađivane, a istaknut je i proces u čijem okviru se to dešavalo. Biračka mesta otvorena su 23. decembra (e-day) u 7:00 sati, a zatvorena su u 20:00 časova. Budući da su i u otvaranju i u zatvaranju bila moguća kašnjenja, tumačenje dobijenih rezultata moglo je da bude višeznačno pa su, stoga, ti rezultati bili nepouzdati ali, u nedostatku drugih, važni i indikativni. Tako, na primer, odziv u 20:00 nije morao da bude isto što i konačni odziv.

e-day, 13:00	Procena izlaznosti do 12:00	PPVT
e-day, 17:00	Procena izlaznosti do 17:00	PPVT
e-day, 21:00	Procena izlaznosti do 20:00	PPVT
e-day, 22:30	Prva zvanična procena rezultata	PPVT
e-day, nakon 22:30	Periodično formiranje novih procena na osnovu novopristiglih podataka sa biračkih mesta	PPVT
e-day, nakon 22:30	Formiranje sumarnih rezultata broja biračkih mesta, po opštinama i na nivou republike	ePVT
e+1-day, 00:01	Konačna procena rezultata	ePVT
e+1-day, pre podne	Formiranje sumarnih rezultata sa barem 70% obrađenog broja glasaliha, po opštinama i na nivou republike	ePVT
e+2-day, pre podne	Formiranje sumarnih rezultata sa barem 80% obrađenog broja glasaliha, po opštinama i na nivou republike	ePVT
e+4-day	Okončanje formiranja arhive zapisnika i unos sadržaja svih zapisnika u bazu podataka, nezavisno od prethodnih unosa	aPVT

Pored numeričkih podataka, CeSID je prikupljao komentare i primedbe posmatrača od kojih su najzanimljivije objavljivane uglavnom tokom izbornog dana.

Objavljivanje rezultata u medijima

CeSID-ovi izborni rezultati objavljivani su na sledeće načine:

1. Na konferencijama za štampu i prezentacijama u Medija centru u Beogradu.
2. Na Web sajtu CeSID-a (www.cesid.org).
3. Prezentacijama pripremljenim za objavljivanje na TV B92 i ANEM-ovoj mreži.

4. Na lokalnim medijima kojima su CeSID-ove regionalne kancelarije i opštinski koordinatori davali podatke za svoj region.

Razvijen softver

Za prikupljanje, obradu i prezentaciju rezultata razvijen je sledeći softver:

1. Aplikacija za unos i obrada rezultata (ePVT). Pošto je aplikacija trebalo da se instalira na oko 100 lokacija, pripremljen je instalacioni CD koji je distribuiran i za polovinu volontera je organizovana obuka u Beogradu u računarskim učionicama Matematičkog fakulteta, dok je za one koji su slali podatke regionalnim centrima obuka organizovana na nivou odgovarajućih regionalnih kancelarija.
2. Web aplikacija za prenos unetih podataka u centralnu bazu (ePVT).
3. Aplikacija za unos podataka iz reprezentativnog uzorka koji su primljeni putem telefona (PPVT). Postojala je strogo propisana procedura komunikacije prilikom prenosa rezultata telefonom i aplikacija je u potpunosti bila prilagođena toj proceduri i podređena efikasnosti unošenja.
4. Aplikacija za on-line obradu prispelih rezultata iz uzorka (PPVT). Pored računanja procene rezultata prema pripremljenim modelima i računanja raspodele mandata, ova aplikacija uključuje i mnoge statistike koje su bile potrebne za praćenje i kontrolu rezultata.
5. Aplikacija za unos prikupljenih zapisnika u arhivi (aPVT). Ova aplikacija uzima u obzir činjenicu da su zapisnici složeni po fasciklama i da će tako i da se unose, a da treba da ostane zapamćeno koji je zapisnik iz koje fascikle.
6. Softver za generisanje prezentacije rezultata za Web sa mapama i prikazom rezultata na nivou opština (ePVT i aPVT).
7. Softver za generisanje prezentacije rezultata za prikazivanje na TV (ePVT). Prikazivani su rezultati na nivou opština.

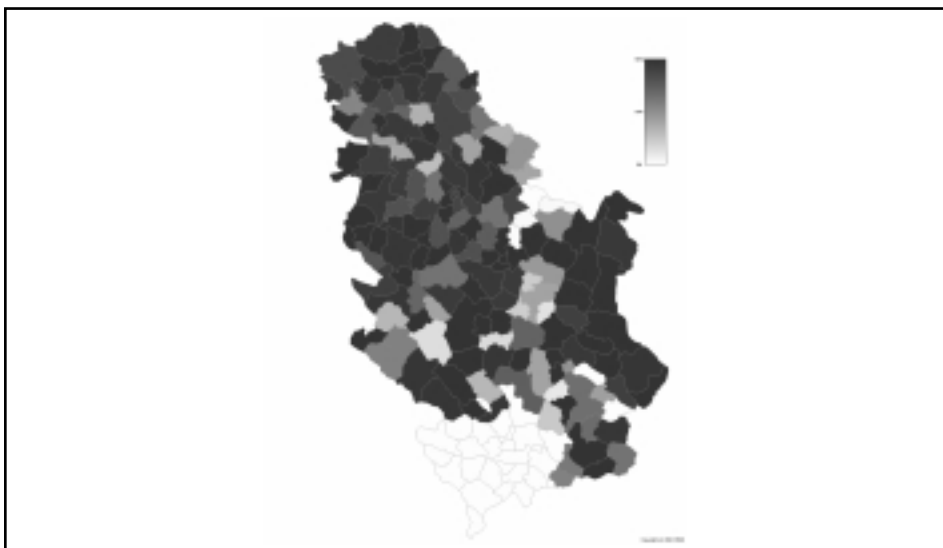
Prezentacija podataka na naslovnoj strani CeSID-a i prezentacije koje su prikazivane na projektoru u Medija centru nisu automatski generisane iz baze podataka, ali su u odgovarajućim alatima pripremljeni *template*-i koji su omogućavali brzo prilagođavanje prezentacije promenama podataka.

CeSID-ovi rezultati

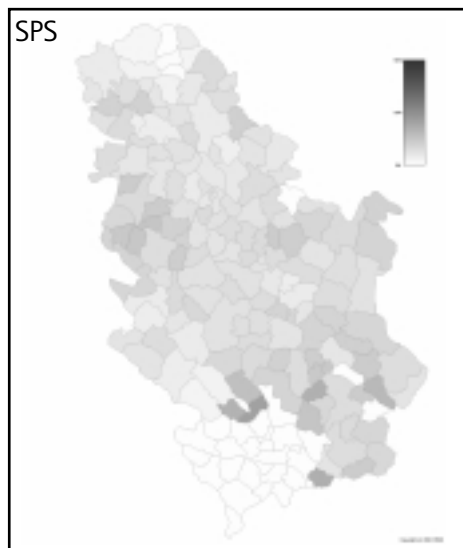
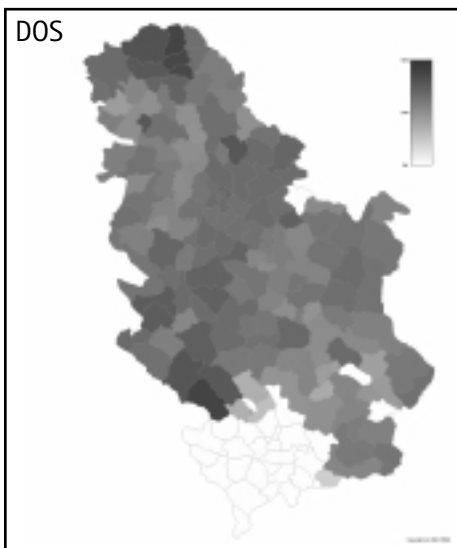
Imajući u vidu tri procesa prikupljanja i obrade podataka (PPVT, ePVT, aPVT) koje je organizovao CeSID, rezultati iz kojih stoji ova organizacija (procenat osvojenih glasova pojedinih lista i osvojeni mandati) su u tri nivoa i prikazani su sledećom tabelom koja sadrži i zvanične rezultate izbora koje je objavila Republička izborna komisija:

	PPVT		EPVT		aPVT		RIK	
	%	mandati	%	mandati	%	mandati	%	mandati
Izašli	58.5		59.25		58.45		57.76	
Važeći	97.6		97.42		97.65		97.56	
SRS	8.7	23	8.32	22	8.29	22	8.58	23
SPO	3.8	0	3.51	0	3.61	0	3.77	0
SPS	13.3	36	12.82	35	13.26	36	13.74	37
DOS	64.3	176	65.58	179	65.12	178	64.12	176
SSJ	5.6	15	5.45	14	5.29	14	5.33	14
DSP	0.8	0	0.87	0	0.87	0	0.85	0
JUL	0.4	0	0.39	0	0.37	0	0.38	0
SSDP	0.8	0	0.85	0	0.79	0	0.78	0

Broj volontera koje je CeSID imao na terenu u izbornoj noći, brojem je prevazilazio 12.000. Od toga 1.000 volontera pokrilo je 500 biračkih mesta iz uzorka jer su ova mesta bila od posebnog značaja za brzu predikciju rezultata. Broj biračkih mesta koje smo uspeli da nadgledamo bio je blizu 8.000, međutim sa terena smo za četiri dana dobili ukupno 7.040 zapisnika tako da smo u našoj bazi podataka odbacili sva ona biračka mesta (nekad i cele opštine) sa kojih su dobijeni rezultati u elektronskoj formi ali nisu bili potkrepljeni pisanim podacima. Zbog toga mapa na kojoj su prikazani procenti obrađenih biračkih mesta po pojedinim opštinama izgleda siromašniji no što u je u stvarnosti zaista bilo.

Sledećim dvema mapama grafički su prikazani izborni rezultati dveju lista koje su osvojile najveći broj glasova: liste Demokratske opozicije Srbije i liste Socijalističke partije Srbije.

Pokazalo se da je u izbornoj noći od ogromnog značaja što pre objaviti precizna predviđanja izbornih rezultata i time zadovoljiti znatiželju biračkog tela i domaćih i stranih novinara. CeSID je u saradnji sa Medija centrom i Strateškim marketingom sistematski prikupljao i obrađivao podatke sa reprezentativnog uzorka koji se sastojao od 500 biračkih mesta. Ovi rezultati su objavljeni tokom izborne noći u pet navrata, u 21.15, 22.15, 23.15., 0.15 i 1.00, najpre sa 209 biračkih mesta, potom sa 316, pa sa 388, zatim sa 422 i na kraju sa 458 biračkih mesta iz uzorka.

	21.15h, 209bm		22.15h, 316bm		23.15h, 388bm		0.15h, 422bm		1.00h, 458bm	
	%	mand.	%	mand.	%	mand.	%	mand.	%	mand.
Izašli	58.8		58.7		58.7		58.6		58.5	
Važeći	97.6		97.6		97.6		97.6		97.6	
SRS	8.6	23	8.6	23	8.6	23	8.6	23	8.6	23
SPO	3.5	0	3.5	0	3.5	0	3.4	0	3.5	0
SPS	13.3	36	13.4	36	13.4	36	13.4	36	13.2	36
DOS	64.4	176	64.3	176	64.3	176	64.3	176	64.7	176
SSJ	5.7	15	5.8	15	5.8	15	5.8	15	5.6	15
DSP	0.8	0	0.9	0	0.9	0	0.8	0	0.8	0
JUL	0.8	0	0.4	0	0.4	0	0.4	0	0.4	0
SSDP	0.4	0	0.8	0	0.8	0	0.8	0	0.8	0

Preciznost predviđanja izbornih rezultata i njihova stabilnost (pre svega kada je raspored mandata u pitanju) u potpunosti potvrđuju kvalitet metode koja se pokazala izvanredno pouzdanom.

Zvanični rezultati decembarskih izbora

Zvanični rezultati izbora dva puta su publikovani u „Službenom glasniku“, najpre 27. decembra 2000, a potom 12. januara 2001. Razlog je ponavljanje izbora na 19 biračkih mesta koje je Republička izborna komisija pokušala da izbegne, jer nije postojala mogućnost da ponavljanjem izbora rezultati izbora budu promenjeni. No, po zakonu se to moralo učiniti, pa je 10. januara održan drugi krug izbora koji, naravno, nije promenio ništa u raspodeli mandata u Skupštini Srbije. Evo zvaničnih rezultata:

27. decembar

Na osnovu člana 85. Zakona o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 35/2000), Republička izborna komisija, na sednici 27. decembra 2000. utvrdila je

IZVEŠTAJ

O REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNOJ SKUPŠTINI REPUBLIKE SRBIJE ODRŽANIH 23. DECEMBRA 2000. GODINE

I

Rezultati izbora za narodne poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srbije, održani 23. decembra 2000. godine su:

1. broj birača upisanih u birački spisak	6.525.162
2. ukupan broj birača koji su glasali	3.748.623
3. broj primljenih glasačkih listića	6.481.003
4. broj neupotrebljenih glasačkih listića	2.727.478
5. broj upotrebljenih glasačkih listića	3.747.104
6. broj nevažećih glasačkih listića	89.738
7. broj važećih glasačkih listića	3.657.366
8. broj glasova i broj mandata koje su dobile pojedine izborne liste	

Redni Broj	Naziv izborne liste	Broj glasova koje je dobila izborna lista	Broj mandata koje je dobila izborna lista
1.	SRPSKA RADIKALNA STRANKA – dr Vojislav Šešelj	322.333	23
2.	„SRPSKI POKRET OBNOVE – VUK DRAŠKOVIĆ“ – VUK DRAŠKOVIĆ	141.296	0
3.	SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRBIJE – SLOBODAN MILOŠEVIĆ	515.845	37
4.	DEMOKRATSKA OPOZICIJA SRBIJE – dr VOJISLAV KOŠTUNICA	2.402.387	176
5.	STRANKA SRPSKOG JEDINSTVA – prof. BORISLAV PELEVIĆ	199.847	14
6.	DEMOKRATSKA SOCIJALISTIČKA PARTIJA – MILORAD VUČELIĆ	31.958	0
7.	JUGOSLOVENSKE LEVICA – JUL	14.317	0
8.	SRPSKA SOCIJAL-DEMOKRATSKA PARTIJA – ZORAN LILIĆ	29.383	0

II

Ovaj izveštaj objaviti u „Službenom glasniku Republike Srbije“.

Broj 013-1016/00

U Beogradu, 27. decembra 2000. godine

Republička izborna komisija

Predsednik
Andrija Simić, s.r.

12. januar

Na osnovu člana 85. Zakona o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 35/2000), Republička izborna komisija, na sednici 12. januara 2001. godine utvrdila je

IZVEŠTAJ

O UKUPNIM REZULTATIMA IZBORA ZA NARODNE POSLANIKE U NARODNOJ SKUPŠTINI REPUBLIKE SRBIJE ODRŽANIH 23. DECEMBRA 2000. GODINE I 10. JANUARA 2001. GODINE

I

Ukupni rezultati izbora za narodne poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srbije, održanih 23. decembra 2000. godine i 10. januara 2001. godine su:

1. broj birača upisanih u birački spisak	6.508.856
2. ukupan broj birača koji su glasali	3.752.170
3. broj primljenih glasačkih listića	6.496.188

1. broj neupotrebljenih glasačkih listića	2.739.116
2. broj upotrebljenih glasačkih listića	3.750.649
3. broj nevažećih glasačkih listića	89.800
4. broj važećih glasačkih listića	3.660.849
5. broj glasova i broj mandata koje su dobile pojedine izborne liste	

Redni Broj	Naziv izborne liste	Broj glasova koje je dobila izborna lista	Broj mandata koje je dobila izborna lista
1.	SRPSKA RADIKALNA STRANKA – dr Vojislav Šešelj	322.615	23
2.	„SRPSKI POKRET OBNOVE – VUK DRAŠKOVIĆ” – VUK DRAŠKOVIĆ	141.401	0
3.	SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRBIJE – SLOBODAN MILOŠEVIĆ	516.326	37
4.	DEMOKRATSKA OPOZICIJA SRBIJE – dr VOJISLAV KOŠTUNICA	2.404.758	176
5.	STRANKA SRPSKOG JEDINSTVA – prof. BORISLAV PELEVIĆ	200.052	14
6.	DEMOKRATSKA SOCIJALISTIČKA PARTIJA – MILORAD VUČELIĆ	31.973	0
7.	JUGOSLOVENSKA LEVICA – JUL	14.324	0
8.	SRPSKA SOCIJAL-DEMOKRATSKA PARTIJA – ZORAN LILIĆ	29.400	0

II

Ovim izveštajem zamenjuje se i prestaje da važi Izveštaj o rezultatima izbora za narodne poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srbije održanih 23. decembra 2000. godine, koji je objavljen u „Službenom glasniku Republike Srbije”, br. 56 od 27. decembra 2000. godine.

III

Ovaj izveštaj objaviti u „Službenom glasniku Republike Srbije”.

Broj 013-70/1

U Beogradu, 12. januara 2001. godine

Republička izborna komisija

Predsednik
Andrija Simić, s.r.

NEPRAVILNOSTI NA IZBORIMA

Prisustvo policije na biračkim mestima

Pripadnici MUP Srbije ni ovaj put nisu propustili priliku da posete, ili čak i da provedu određeno vreme na pojedinim biračkim mestima.

Zainteresovani za tok glasanja, odziv građana ili pak rezultate izbora, radnici MUP (uniformisani ili u civilu) nepozvani su posetili ili boravili za vreme glasanja ili brojanja glasova na sledećim biračkim mestima: BM 3, 53 i 88 u Nišu, BM 3, 21, 32, 54, 58, 59, 60, 87, 88, 99, 101 i 102 u Čačku, BM u Novoj Varoši, BM 6 i 23 u Beloj Palanci, BM 28 i 33 u Kosjeriću, BM 24 u Arilju, BM 77 u Užicu, BM 22 u Žitorađi, BM 1 u Kuršumliji, BM 43 u Trsteniku, BM 5 u Novom Pazaru...

Glasanje bez prethodne identifikacije

Na jednom broju biračkih mesta, birački odbor je, zbog poznanstva ili pak srodstva, kršio svoju zakonsku obavezu da pre glasanja, uvidom u odgovarajući dokument, utvrdi identitet birača.

Ovakva protivzakonita praksa zabeležena je na sledećim biračkim mestima: BM 11 u Aranđelovcu; BM 10 u Žagubici; BM 23, 27, 46, 78, 90, 95, 138, 149, 153, 155, 160, 178, 181, 183, 192 i 199 u Nišu; BM 1, 9, 10, 13, 14, 21, 24, 30, 31 i 33 u Kniću; BM 3, 15, 22, 24, 51, 53, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 74, 76, 83, 84, 85, 86, 91 i 102 u Čačku; BM 7, 16, 36, 37 i 38 u Beloj Palanci; BM 19, 67 i 69 u Somboru; BM 3, 16, 18, 20, 24 i 31 u Kosjeriću; BM 4 u Požegi; BM 79 i 83 u Gornjem Milanovcu; BM 41 u Beogradu na Zvezdari; BM 9 i 11 u Dimitrovgradu; BM 3 i 35 u Prokuplju; BM 1 i 11 u Kuršumliji; BM 24 i 39 u Majdanpeku; BM 45 u Užicu; BM 10 u Batočini; BM 3, 14, 36, 48 i 53 u Trsteniku.

Problem je, takođe, stvarao i nejasan opis dokumenta odgovarajućeg za utvrđivanje identiteta.

U Kragujevcu, na biračkom mestu broj 69, birački odbor je dozvoljavao glasa-

nje uz indeks. Takođe uz indeks, ali i zdravstvenu knjižicu moglo se glasati i na biračkom mestu broj 8 u istom gradu. Na istom biračkom mestu, birački odbor je dozvoljavao glasanje i onim biračima čije se prezime upisano u ličnu kartu nije podudaralo sa onim upisanim u izvod iz biračkog spiska.

U Beogradu, na biračkom mestu broj 53 na opštini Stari grad, birački odbor je jednom biraču omogućio glasanje uz vojničku knjižicu. Na istoj opštini, ali na biračkom mestu broj 43, birački odbor je jednom biraču omogućio glasanje uz fotokopiju lične karte. Na biračkom mestu broj 18 na Starom gradu u Beogradu, birački odbor je jednom licu omogućio glasanje uz radničku legitimaciju, Birački odbor na biračkom mestu broj 78 u Nišu dvojici birača omogućio je glasanje uz izbegličku legitimaciju.

Birački spisak

Bilo je, takođe, problema i sa izvodima iz biračkog spiska. Čini se da zbog slabe obučenosti birački odbori nisu uspevali da se u svakom od slučajeva sa ovim problemima izbore, makar ne onako kako to Zakon nalaže.

Zbog pogrešno upisanog matičnog broja birački odbor na biračkom mestu broj 62 u Pirotu bio je primoran da uskrati pravo glasa dvadeset petorici birača, dok je, na biračkom broj 85 u Pirotu, birački odbor doneo odluku kojom je neopravdano dozvolio glasanje onim biračima čiji se matični broj upisan u ličnu kartu nije slagao sa onim upisanim u izvod iz biračkog spiska.

Vojnici na biračkom mestu broj 77 u Nišu nisu mogli da glasaju zbog toga što njihovi podaci nisu bili upisani u izvod iz biračkog spiska.

U izvodu iz biračkog spiska pripremljenom za biračko mesto broj 136 u Nišu, nedostajali su podaci za 110 od ukupno 171 glasača-vojnika iz obližnje kasarne. Zbog istog nedostatka, svoje biračko pravo na biračkom mestu broj 23 u Kragujevcu, nije moglo da iskoristi ukupno 54 birača-vojnika iz obližnje kasarne.

Pravo da iskoristi svoj glas na biračkom mestu broj 9 u Trsteniku steklo je, zbog greške u biračkom spisku, jedno maloletno lice. Umesto 1986, kao njegova godina rođenja bila je upisana 1968.

Na biračkom mestu broj 47 u Čačku, birački odbor je utvrdio da su ime i podaci jednog birača bili dva puta upisani u izvod iz biračkog spiska.

Birački odbor na biračkom mestu broj 19 u Somboru neopravdano je dozvolio glasanje jednom biraču čiji se matični broj upisan u ličnu kartu nije poklapao sa matičnim brojem upisanim u izvod iz biračkog spiska.

Birački odbor na biračkom mestu broj 3 u Mladenovcu sprečen je u nameri da izbriše iz biračkog spiska ime lica za koje je jedan od prisutnih birača tvrdio da je umrlo.

Imena dvojice birača su izbornog dana izbrisana iz biračkog spiska na biračkom mestu broj 33 u Batočini uz obrazloženje da je utvrđeno da više nisu među živima.

Matični brojevi jednog broja birača nisu postojali u izvodu iz biračkog spiska pripremljenom za biračko mesto broj 25 u Batočini.

Nepotpun je bio i izvod iz biračkog spiska pripremljen za biračko mesto broj 23 u Prokuplju.

Izbornog dana, na biračkom mestu broj 32 u Trsteniku, u izvod iz biračkog spiska dopisana su imena dvojice birača. Na istom biračkom mestu ime jednog lica bilo je dva puta upisano u izvod iz biračkog spiska. Imena birača su, protivno Zakonu, izbornog dana upisana u izvode iz biračkih spiskova i na sledećim biračkim mestima: BM 71 u Čačku, BM 100 u Nišu, BM 120 u Kragujevcu, BM 85 i 88 u Gornjem Milanovcu i BM 13 u Kuršumlji.

Birački odbor na biračkom mestu broj 85 u Pirotu postigao je dogovor da dozvoli glasanje biračima čiji se matični broj upisan u ličnu kartu ili drugi dokument, ne podudara sa onim upisanim u izvod iz biračkog spiska.

Sprej i lampica

Izbornog dana probleme su stvarale i novine u postupku glasanja na biračkim mestima, a naročito nevidljivi sprej kojim je obeležavan kažiprst birača i lampica kojom je prst proveravan. Građani listom nisu pristajali na to da budu naprskani, jedni zbog straha od steriliteta, impotencije, radioaktivnosti ili alergije, drugi opet zbog čvrstog uverenja da je prskanje uvreda ličnosti, žigosanje ili povreda ljudskog dostojanstva. Tako je jedan od birača na biračkom mestu broj 6 u Nišu zahtevao da glasa bez prethodnog obeležavanja sprejom uz tvrdnju da je alergičan na fosfor i derivate.

Birački odbor na biračkom mestu broj 92 u Nišu dozvolio je glasanje bez prethodnog obeležavanja jednom od birača koji je tvrdio da je alergičan na supstance iz spreja.

Na biračkom mestu broj 27 u Mladenovcu, jedan od birača je pre obeležavanja zahtevao da mu birački odbor pruži dokaz (atest) da sprej nije štetan po zdravlje i da ne utiče na potenciju.

Birački odbor na biračkom mestu broj 74 u Nišu utvrdio je da se sprej za obeležavanje prenosio rukovanjem birača na biračkom mestu.

Zbog protivljenja obeležavanju sprejom, nekolicini birača na biračkom mestu broj 24 u Kniću glasanje nije dozvoljeno. Isto se dogodilo i na biračkom mestu broj 36 u Novoj Varoši, biračkom mestu broj 70 u Čačku, biračkom mestu broj 12 u Požegi, biračkom mestu broj 4 u Majdanpeku, biračkim mestima broj 3 i 54 u Nišu, biračkom mestu broj 26 na Zvezdari, biračkom mestu broj 8 u Prokuplju, biračkom mestu broj 13 u Kuršumliji, biračkom mestu broj 123 u Nišu, biračkim mestima 3, 5, 15 i 27 u Mladenovcu, biračkom mestu broj 17 u Majdanpeku, biračkom mestu broj 3 u Pirotu, biračkom mestu broj 30 u Batočini, biračkim mestima broj 2 i 3 u Trsteniku, biračkom mestu broj 36 na Starom gradu itd.

Jedan od birača na biračkom mestu broj 11 na Starom gradu je, uvređen zahtevom biračkog odbora da bude obeležen sprejom, zgužvao glasački listić i bacio ga na pod.

Birački odbori na biračkim mestima 98 u Čačku i 19 u Aleksandrovcu odlučili su da se, zbog kvara na optičkom čitaču, glasanje nastavi bez prethodne provere kažiprsta birača.

Uz obrazloženje da se radi o sredini u kojoj se svi znaju kao i da u toj sredini žive poštenu ljudi, birački odbor nije koristio ili je pak selektivno koristio sprej za obeležavanje i lampicu za proveravanje na sledećim biračkim mestima: BM 22, 76, 77, 83 i 102 u Čačku, BM 178, 149, 44 i 4 u Nišu, BM 39 u Požegi, BM 7 u Beloj Palanci, BM 138 i 123 u Kragujevcu, BM 93 u Gornjem Milanovcu, BM 42 u Novoj Varoši, BM 3, 8, 11, 16, 18 i 20 u Kosjeriću.

Ha, ha, ha!

Neke od prijavljenih nepravilnosti bile su povod za brigu, ali u isto vreme i povod za smeh.

Dva biračka mesta na teritoriji Vranja bila su smeštena u prodavnicama, koje su u isto vreme uredno radile. U jednom delu prostorije građani su glasali, dok su u drugom njihove komšije pazarile bakaluk. Članovi biračkog odbora sedeli su na gajbama za pivo, dok je glasačka kutija bila tik uz kasu, na pultu na kojem je vršeno plaćanje.

Jedno biračko mesto, takođe na teritoriji Vranja, bilo je bez prethodnog obaveštenja prebačeno iz seoske zadruga u grobljansku kapelu.

U Žagubici na biračkom mestu broj 10, građanima je bilo dozvoljeno da

glasaju bez prethodne identifikacije uz objašnjenje da se radi o seoskoj sredini gde se svi poznaju, te potrebe za identifikacijom nema.

Uporedo sa glasanjem, na biračkom mestu broj 11 u Negotinu bila je u popodnevnom časovima organizovana „nekakva dečija proslava“.

Na biračkom mestu broj 160 u Nišu, ekipa kamermana i fotografa snimala je svatove kako glasaju.

Pošto su utvrdili da se u glasačkoj kutiji nalazi jedan glasački listić više nego što je bilo građana koji se glasali, članovi biračkog odbora na biračkom mestu broj 27 na Zvezdari dogovorili su se da oduzmu jedan glas DOS-u i tako „neutrališu“ registrovanu nepravilnost.

Otvaranje biračkog mesta broj 15 u Dimitrovgradu kasnilo je, jer predstavnik mesne kancelarije kod koga se nalazio ključ od prostorije „nije bio obavešten“ o tome da se održavaju izbori.

Članovi biračkog odbora na biračkom mestu broj 61 u Čačku, uredno su popunili i potpisali zapisnik po okončanom glasanju, da bi ga neposredno potom pocepali i bacili u kantu za đubre.

Birački odbor na biračkom mestu broj 9 u Dimitrovgradu jednoglasno je usvojio odluku o tome da se dozvoli da jedan birač glasa za više lica.

Problemi posmatrača CeSID-a

Na pojedinim biračkim mestima, birački odbori nisu tretirali aktiviste CeSID-a u skladu sa njihovim statusom ovlašćenih posmatrača.

Aktivistima CeSID-a ovlašćenim za posmatranje izbora na biračkom mestu broj 12 u Kraljevu dozvoljen je ulaz na ovo biračko mesto tek nakon intervencije radnog tela RIK-a u ovoj opštini.

Posmatrači CeSID-a na biračkom mestu broj 79 u Kraljevu bili su posle samo 15 minuta boravka isterani sa ovog biračkog mesta.

Posmatračima CeSID-a na biračkim mestima broj 66 u Čačku i broj 25 u Žitorađi nije bilo dozvoljeno da prisustvuju otvaranju glasačke kutije i brojanju glasova.

Birački odbor na biračkom mestu broj 145 u Kragujevcu nije dozvolio posmatračima CeSID-a pristup ovom biračkom mestu.

Uz primedbu da njihovo prisustvo utiče na opredeljenje birača, predstavnik SRS na biračkom mestu broj 26 u Kraljevu zahtevao je da posmatrači CeSID-a napuste ovo biračko mesto.

Posmatrači CeSID-a su bili prinuđeni da napuste i biračko mesto broj 26 u Novom Pazaru.

Predsednik biračkog odbora na biračkom mestu broj 2 u Somboru nije želeo da posmatraču CeSID-a omogući pristup podacima o odzivu.

Predsednik biračkog odbora na biračkom mestu broj 39 u Somboru odbio je da ekipi mobilnih posmatrača CeSID-a pruži informacije o toku izbora i odzivu građana.

Povreda tajnosti glasanja

Na biračkim mestima broj 7 i 53 u Bajinoj Bašti glasanje se odvijalo bez paravana, čime je na ovim biračkim mestima bila veoma grubo ugrožena tajnost glasanja. Isti propust je zabeležen i na sledećim biračkim mestima: BM 14, 45, 49, 81, 82, 83 i 84 u Novom Pazaru.

Prema izveštajima posmatrača CeSID-a, paravani nisu dostavljeni ni na jedno biračko mesto na teritoriji Kosova.

Zbog nepropisno postavljenih paravana, tajnost glasanja je bila ugrožena na sledećim biračkim mestima: BM 28 i 73 u Novom Pazaru; BM 10, 17 i 32 u Nišu; BM 42 i 65 u Čačku; BM 15 u Majdanpeku i BM 22 u Pirotu.

Dopuštanjem istovremenog glasanja više lica (najčešće bračnih parova) tajnost glasanja je bila ugrožena na sledećim biračkim mestima: BM 78, 79, 88, 89, 97, 112, 128, 138, 158 i 178 u Nišu i BM 1 i 5 u Čačku.

Povrede tajnosti glasanja u različitim oblicima zabeležene su i na sledećim biračkim mestima: BM 4 i 14 u Beloj Palanci; BM 3 i 19 u Čačku; BM 10 i 93 u Gornjem Milanovcu; BM 28 u Majdanpeku i BM 10 u Žagubici.

Glasanje u ime drugog lica

Kršenje zakonske odredbe prema kojoj jedan birač može glasati samo za sebe, takođe je bilo zabeleženo na jednom broju biračkih mesta.

Tako je na biračkom mestu broj 9 u Kniću, otac glasao u ime cele svoje porodice. Na biračkom mestu broj 46 u Čačku, otac je glasao u ime cele porodice i to u prisustvu i uz odobrenje svih njenih članova.

Birački odbor na biračkom mestu broj 181 u Nišu dozvolio je jednom biraču da glasa u svoje ime, ali i u ime svoje supruge.

Jedan od birača na biračkom mestu broj 19 u Majdanpeku, ponosno ističući

svoje političko opredeljenje, javno je glasao u svoje i u ime ostalih članova svoje porodice.

Slična praksa zabeležena je i na sledećim biračkim mestima: BM 1 i 65 u Trsteniku; BM 2 u Prijepolju; BM 11 u Kosjeriću; BM 83 u Pirotu i BM 9 u Dimitrovgradu.

Broj upotrebljenih glasačkih listića veći od broja onih koji su glasali

Po otvaranju glasačkih kutija, na sledećim biračkim mestima ustanovljeno je da je broj glasačkih listića ubačenih u kutiju bio veći od broja onih koji su glasali: BM 44 u Nišu; BM 14 u Čačku; BM 46 u Kragujevcu; BM 14 na Čukarici.

Uticaj članova biračkog odbora na opredeljenje birača i drugo neodgovarajuće ponašanje članova biračkog odbora

Posmatrači CeSID-a zabeležili su da su članovi biračkih odbora, javno propagirajući svoje izborne liste ili na drugi način, vršili uticaj na opredeljenje birača na sledećim biračkim mestima: BM 32, 153 i 199 u Nišu; BM 32 u Beloj Palanci; BM 15 u Somboru i BM 48 u Pirotu.

Predsednik biračkog odbora na biračkom mestu broj 8 u Nišu pokušao je da premesti ovo biračko mesto iz prostorija MZ Medijana u Ekonomsku školu. Iako su ostali članovi biračkog odbora uspeli da ga spreče u ovoj nameri, glasanje na ovom biračkom mestu je počelo sa dva sata zakašnjenja.

Predsednik biračkog odbora na biračkom mestu broj 9 u Kniću je pokušao da uskrati prisustvo na ovom biračkom mestu ovlašćenom predstavniku DOS-a.

Članovi biračkog odbora na biračkom mestu broj 37 u Vladičinom Hanu su tokom celog izbornog dana konzumirali alkohol. Konzumiranje alkohola od strane članova biračkog odbora zabeleženo je na biračkom mestu broj 138 u Kragujevcu i na biračkom mestu broj 16 u Žitorađi.

Birački odbor na biračkom mestu broj 178 u Nišu primao je tokom izbornog dana privatne posete.

Birački odbor na biračkom mestu broj 35 u Pirotu zatvorio je i zapečatio glasačku kutiju pre nego što je prvi glasač u nju ubacio kontrolni listić.

Nepropisna propaganda

Nepropisno plasiranje propagandnog materijala zabeleženo je na sledećim biračkim mestima: BM 9 i 24 u Kniću; BM 29 u Trsteniku; BM 8, 10, 23, 37, 62, 87, 88, 110, 117, 125, 141, 143, 146 i 160 u Nišu; BM 14 u Žagubici; BM 46, 62 i 77 u Čačku; BM 3 i 14 u Zaječaru; BM 8 i 11 u Beloj Palanci; BM 13 i 69 u Kragujevcu; BM 1 u Prijepolju; BM 69 u Somboru; BM 23 u Kosjeriću; BM 73 u Gornjem Milanovcu ; BM 13 u Kuršumliji i BM 39 i 57 u Pirotu.

ZAPAŽANJA O RADU REPUBLIČKE IZBORNE KOMISIJE

Na osnovu člana 32. Zakona o izboru narodnih poslanika („Službeni glasnik RS”, br. 32/2000) a u vezi sa članom 11. Poslovnika Republičke izborne komisije („Službeni glasnik RS”, br. 41/2000), Centar za slobodne izbore i demokratiju je dana 07. 11. 2000. podneo Republičkoj izbornoj komisiji zahtev za izdavanje saglasnosti za praćenje rada organa za sprovođenje izbora.

Dana 29. 11. 2000. Republička izborna komisija je donela Rešenje (br. 06-131/ 7) kojim se:

1. Odobrava Centru za slobodne izbore i demokratiju praćenje izbora za izbor narodnih poslanika u Narodnu skupštinu Republike Srbije koji će se sprovesti dana 23. decembra 2000. godine.
2. Odobrava da u svojstvu posmatrača rad Republičke izborne komisije prate:
 - Prof. dr Marijana Pajvančić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu i
 - Miloš Todorović, diplomirani pravnik iz Beograda
3. Predviđa da „svaki posmatrač mora imati identifikacionu karticu koja će sadržati sledeće podatke:
 - naziv organizacije;
 - ime i prezime posmatrača;
 - fotografiju posmatrača;
 - oznaku biračkih mesta i opštine na kojima će pratiti tok izbora;
 - potpis predsednika Republičke izborne komisije i pečat Republičke izborne komisije".

Centar za slobodne izbore i demokratiju je u propisanom roku uložio prigovor na Rešenje Republičke izborne komisije RS (br. 06-131/7) od 29.novembra 2000. sa predlogom da se ponište alineje 3. i 4. tačke 3. ovog rešenja.

Obrazloženjem prigovora osporene su navedene alineje Rešenja koje su u suprotnosti sa Uputstvom o sprovođenju Zakona o izboru narodnih poslanika.

Republička izborna komisija je Rešenjem (013-145/00) usvojila prigovor i preinačila tačku 3. prvobitnog rešenja.

Republička izborna komisija je donela sledeće odluke:

1. Proglašenje izbornih lista

- a. RIK je rešenjima proglasila osam izbornih lista od devet koliko je podneto.
- b. Proglašene izborne liste su: Srpska radikalna stranka – dr Vojislav Šešelj, „Srpski pokret obnove – Vuk Drašković” – Vuk Drašković, Socijalistička partija Srbije – Slobodan Milošević, Demokratska opozicija Srbije – dr Vojislav Koštunica, Stranka srpskog jedinstva – prof. Borislav Pelević, Demokratska socijalistička partija – Milorad Vučelić, Jugoslovenska levica – JUL, Srpska socijal-demokratska partija – Zoran Lilić.
- c. RIK, a kasnije i Vrhovni sud Srbije odbio je da proglasi izbornu listu „Komunističko-radnička koalicija KORAK i NKPJ Branko Kitanović” zbog manjkavosti koje je ona imala, a koje nisu otklonjene u zakonskom roku.

2. Jedinstveni birački spisak

- d. Novi Zakon o izboru narodnih poslanika predviđa da se za celu teritoriju Srbije vodi jedinstveni birački spisak. Do tada su se spiskovi vodili po opštinama, u većini elektronski, a u 17 opština (400.000 birača) ručno.
- e. Pri Prelaznoj vladi Republike Srbije formirana je Radna grupa od predstavnika Ministarstva pravde, Ministarstva unutrašnjih poslova, Republičkog zavoda za statistiku i Republičke izborne komisije sa zadatkom da razmotri pitanje izrade jedinstvenog biračkog spiska. Izrada jedinstvenog biračkog spiska poverena je Ministarstvu unutrašnjih poslova.

- f. Pojedini izvodi iz biračkog spiska ne sadrže sve podatke propisane članom 15. Zakona o izboru narodnih poslanika (redni broj, lično ime, lični broj, pol, godinu rođenja, mesto prebivališta, prostor za svojeručni potpis birača i prostor za primedbu).

3. Organi za sprovođenje izbora i organizacija sprovođenja izbora

- g. Novim Zakonom o izboru narodnih poslanika predviđeno je da se poslanici biraju u Republici Srbiji kao jednoj izbornoj jedinici. Organi za sprovođenje izbora su Republička izborna komisija i birački odbori.
- h. Zakonom je predviđeno da RIK daje instrukcije, vrši primopredaju izbornog materijala i komunicira sa oko 9.000 biračkih odbora. Pošto je nemoguće organizovati izbore kada postoji vakuum između RIK-a i biračkih odbora, RIK je doneo odluku o formiranju tzv. radnih tela pri opština ma čija je nadležnost uska i svodi se samo na primopredaju izbornog materijala i davanje uputstava biračkim odborima o novom postupku glasanja.
- i. Nadležnosti radnih tela RIK-a propisane su Zaključkom o prikupljanju i obradi podataka i načinu utvrđivanja rezultata izbora za narodne poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srbije 2000. godine.

4. Sporna tačka 17. Zaključka o prikupljanju i obradi podataka i načinu utvrđivanja rezultata izbora za narodne poslanike u Narodnoj skupštini Republike Srbije 2000. godine.

- a. Tačka 17 – U raspodeli mandata će učestvovati izborne liste koje dobiju više od 5% od broja važećih glasačkih listića (član 81 Zakona o izboru narodnih poslanika).
- b. Član 81 – U raspodeli mandata učestvuju samo izborne liste koje su dobile najmanje 5% glasova od ukupnog broja glasova birača koji su glasali u izbornoj jedinici.
- c. Sporno je bilo tumačenje člana 81, odnosno sporno je

bilo tumačenje reči „5% glasova“. Postavljalo se pitanje da li to znači broj važećih glasačkih listića ili broj birača koji su izašli na glasanje (zaokruženih u izvodu iz biračkog spiska).

- d. Republička izborna komisija je odlučila da ovaj član zakona tumači tako što će se cenzus računati od broja izašlih na izbore, tj. od broja zaokruženih i potpisanih birača u izvodima iz biračkog spiska.

1. Određivanje biračkih mesta

- a. RIK je doneo Rešenje o utvrđivanju biračkih mesta. Utvrđeno je 8.721 biračko mesto.
- b. Na teritoriji Kosova i Metohije utvrđeno je 269 biračkih mesta - na teritoriji Kosovskog, Prizrenskog, Kosovskomitrovačkog i Pečkog okruga na kojima bi se mogli organizovati izbori.

• KOSOVSKI OKRUG

Na teritoriji Kosovskog okruga određena su 132 biračka mesta i to: u opštini Priština 30 biračkih mesta, u opštini Obilić 21, u opštini Kosovo Polje 29, u opštini Štrpce 33 i u opštini Lipljan 19 biračkih mesta.

• PEĆKI OKRUG

Na teritoriji Pečkog okruga određeno je ukupno 6 biračkih mesta i to u opštini Peć 5 i u opštini Istok jedno biračko mesto.

• PRIZRENSKI OKRUG

U Prizrenskom okrugu određeno je 10 biračkih mesta, u opštini Prizren i u opštini Orahovac po dva biračka mesta i opštini Gora 6 biračkih mesta.

• KOSOVSKOMITROVAČKI OKRUG

U Kosovskomitrovačkom okrugu određeno je 121 biračko mesto i to: u opštini Kosovska Mitrovica 40, u opštini Zubin potok 21, u opštini Leposavić 43, u opštini Zvečan 10, u opštini Srbica 2 i u opštini Vučitrn 5 biračkih mesta.

1. Utvrđivanje broja glasačkih listića

- a. Rešenjem o utvrđivanju broja glasačkih listića za izbor narodnih poslanika u Narodnu skupštinu Republike Srbije utvrđeno je 6.532.012 glasačkih listića.

2. Utvrđivanje konačnog broja birača

- b. Rešenjem o utvrđivanju konačnog broja birača u Republici Srbiji utvrđeno je 6.525.162 birača.
- c. U ovaj broj su uključeni i birači sa Kosova sa onih biračkih mesta koja su određena Rešenjem o određivanju biračkih mesta, odnosno sa onih biračkih mesta na kojima bi se moglo sprovesti glasanje.

3. Odluke i stavovi povodom postupka glasanja

- d. Pravilima o radu biračkih odbora propisana su prava i obaveze članova biračkih odbora kao i postupak sprovođenja glasanja.
- e. Usvojeni su i stavovi RIK-a povodom spornih odredaba Zakona i Pravilnika. Predviđeno je da glasanje traje do 20 časova, a da birači koji se u to vreme nađu ispred biračkog mesta mogu glasati tako što će im se uzeti pozivi za glasanje ili podaci o identitetu. Članovi biračkih odbora zaduženi da nanose nevidljivo mastilo, mogu glasati ukoliko pokažu Rešenje o imenovanju u birački odbor. (Nanošenjem mastila postoji mogućnost da se i lice koje nanosi obeleži, što se može

tumačiti da je već glasalo).

Birači koji nisu u mogućnosti da se potpišu u izvod iz biračkog spiska (slepa lica, nepismena ili drugo), mogu staviti svoj rukoznak na mesto određeno za potpis.

4. Prigovori na postupak glasanja i ponavljanje glasanja

f. Na postupak glasanja, Republičkoj izbornoj komisiji su podneti sledeći prigovori:

1. Prigovor SPS-a, zbog krađe glasačkog materijala, na biračkom mestu 6 - Vračar (birač je pristupio glasanju, ali je izašao sa biračkog mesta sa glasačkim listićem) odbijen je kao neosnovan.
2. Prigovor SPS-a, zbog isticanja stranačkih simbola na i ispred zgrade SO Bosilegrad i SO Senta gde su smeštena radna tela RIK-a odbijen je kao neosnovan.
3. Prigovor Petra Lalića iz Kovina, zbog njegove sumnje da svi članovi Komisije nisu stanovnici Republike Srbije, odbijen je kao neosnovan.
4. Prigovor SPS-a, u kome se navodi da su neblagovremeno dostavljena rešenja za članove biračkih odbora za opštinu Svrlijig; da od strane RIK-a nije dostavljena izborna lista u dva primerka, kao i da predstavnik SPS-a u Radnom telu nije uključivan u rad ovog tela odbijen je kao neosnovan.
5. Prigovor JUL-a, prema kome RIK nije utvrdio predstavnike JUL-a u prošireni sastav na biračkim mestima: 80, 81, 85, 87, 89, 93, 97, 100, 103, 107, 109, 110, 111, 115, 126, 127, 134, 135, 142, 143, 180-187, i 190-198 u opštini Niš, odbijen je kao neosnovan.
6. Prigovor JUL-a, zbog neobezbeđene tajnosti glasanja na biračkom mestu 12 - Pirot („za vreme izbora nisu postojali paravani, te se moglo uočiti za koga birač glasa“), odbijen je kao neosnovan.
7. Prigovor JUL-a, što RIK svojim rešenjem nije utvrdila lica koja postaju članovi i zamenici članova biračkog odbora u proširenom sastavu za biračka mesta od broja 61 do 86

na teritoriji opštine Pirot, odbijen je kao neosnovan.

8. Prigovor JUL-a, zbog „odbijanja pristupa“ njihovog predstavnika od strane predsednika biračkog odbora na biračkom mestu 50 - Pirot, odbijen je kao neosnovan.
9. Prigovor JUL-a, zbog „odbijanja pristupa“ njihovog predstavnika od strane predsednika biračkog odbora na biračkom mestu 56 - Pirot, odbijen je kao neosnovan.
10. Prigovor JUL-a, zato što RIK svojim rešenjem nije utvrdio lica koja postaju članovi i zamenici članova biračkog odbora u proširenom sastavu za biračka mesta od broja 59 do 87 na teritoriji opštine Pirot, odbijen je kao neosnovan.
11. Prigovor Opštinskog odbora Socijaldemokratije u Bosilegradu, zbog „nelegalnih i nelegitimnih“ predstavnika DOS-a u Radnom telu i biračkim odborima, odbijen je kao neosnovan.
12. Prigovor članova biračkog odbora Gorana Stamenkovića, Staniše Dinića i njihovih zamenika Dušana Tomića i Dejana Milenkovića, zato što na biračkom mestu 7 - Paraćin pojedinim biračima nije omogućeno da glasaju; posmatračica CeSID-a je tražila podatke od Biračkog odbora; prilikom utvrđivanja rezultata, nađeno je da je u biračkom spisku zaokruženo 729 birača, a da se potpisalo 732 birača koliko je i nađeno glasačkih listića u kutiji, odbijen je kao neosnovan.
13. Prigovor SPS-a, zbog nesavesnog rada predstavnika RIK-a za Šumadijski okrug; nesavesnog rada opštinskih organa uprave: zakasnele pripreme i dostave glasačkog materijala, neopremljenosti biračkih mesta zastavom, neizvršavanja uvida u biračka mesta (nije bilo grejanja); izostavljanja predstavnika SPS sa rešenja (npr. BM 50); neblagovremenog dostavljanja sudskih rešenja o upisu u birački spisak biračkim odborima, pa „građani negoduju“; neuklanjanja propagandnog materijala „npr. BM 51“; davanja uputstava građanima i mešanje u glasanje od strane posmatrača CeSID-a (koordinator CeSID-a za Kragujevac je izjavio pred članovima Radnog tela „da je

došao da ih uči demokratiji"; otvaranja biračkog mesta 37 sa satom zakašnjenja; vraćanja televizije „Globus“ sa BM 24 i pored posedovanja uredne akreditacije; mekanog voska za pečačenje glasačkih kutija, odbijen je kao neosnovan.

14. Prigovor Slobodana Rankovića, na rad biračkog odbora na biračkom mestu 13 – Arandjelovac, zato što mu nije omogućeno da glasa pre nego što mu se poprska kažiprst što je on inače odbio iz principijelnih razloga, odbijen je kao neosnovan.
15. Prigovor Ljubicke Grbić iz Novog Beograda, zbog toga što joj na biračkom mestu 36 nije omogućeno da glasa pošto je putem UV lampe utvrđeno da ima tragova spreja, iako tvrdi da nije glasala, odbijen je kao neosnovan.
16. Prigovor Radovana Čovića iz Obrenovca, zbog javnog glasanja nekih birača na biračkom mestu 29 u Bariču, odbijen je kao neosnovan.
17. Prigovor SPS-a, zbog nepravilnosti u postupku izbora na teritoriji opštine Kosovo Polje (glasački materijal nije dostavljen na vreme i nedostajalo je 12 kontrolnih listića), odbijen je kao neosnovan.
18. Prigovor SPO-a, zbog srodstva članova biračkog odbora (otac i sin) na biračkom mestu 3 – Užice, usvojen je.
19. Prigovor Savke Božić iz Šapca, zato što joj nije omogućeno da glasa pošto nije upisana u izvod iz biračkog spiska, odbijen je kao neosnovan.
20. Prigovor Milice Radosavljević iz Niša, zato što joj nije omogućeno da glasa usled isteka važnosti lične karte, odbijen je kao neosnovan.

- g. Zbog povrede postupka glasanja, glasanje je poništeno na 19 biračkih mesta.
- h. Republička izborna komisija je, većinom glasova, odlučila da se na biračkim mestima na kojima je poništeno glasanje ne ponovi glasanje, jer to ne može uticati na rezultate izbora.
- i. Nakon ovakve odluke RIK-a, Srpska radikalna stranka je uložila prigov-

or koji je RIK odbio.

- j. Protiv Rešenja o odbijanju prigovora, SRS je uložio žalbu Vrhovnom sudu Srbije koji je doneo odluku da žalbu usvoji.
- k. Republička izborna komisija je uvažila odluku Vrhovnog suda, a glasanje na 19 biračkih mesta je ponovljeno 10. januara 2001. godine.
- l. Rezultati glasanja na 19 biračkih mesta nisu uticali na ukupne rezultate glasanja.

BORBA SA ROKOVIMA

Pored svih već opisanih nedostataka, pokazalo se da Zakon o izboru narodnih poslanika, čija je procedura donošenja bila veoma kratka, ima nedostatke i u pogledu rokova. Primenom ovog zakona moglo se doći do zaključka da su rokovi tako raspoređeni da mogu da dovedu u pitanje održavanje izbora. Naime, utvrđujući rokove, njihovo trajanje, zakonodavac nije vodio računa o rokovima koji se odnose na organizaciju izbora, štampanje izbornog materijala i njegovu distribuciju. Tako je došlo do sukoba zakonskih i tehničkih rokova.

Ovu proceduralnu anomaliju najbolje ilustruje sledeći slučaj:

1. Dana 7. decembra 2000. „Komunističko-radnička koalicija KORAK i NKPJ Branko Kitanović“ podnosi izbornu listu. (Rok za podnošenje izborne liste je bio 7. decembar.)
2. U zakonskom roku, 8 decembra, RIK donosi zaključak da se u roku od 48 časova otklone manjkavosti koje ona ima.
3. Dana 10. decembra, u zakonskom roku RIK odbija proglašenje izborne liste pošto nisu otklonjeni nedostaci.
4. Dana 11. decembra „Komunističko-radnička koalicija KORAK i NKPJ Branko Kitanović“ ulaže prigovor RIK-u.
5. Dana 13. decembra RIK odbacuje prigovor kao nedozvoljen uz napomenu da se može uložiti žalba Vrhovnom sudu.
6. Dana 15. decembra „Komunističko-radnička koalicija KORAK i NKPJ Branko Kitanović“ ulaže žalbu Vrhovnom sudu.

7. Dana 17. decembra Vrhovni sud donosi odluku u kojoj se kaže da povodom prigovora odlučuje RIK, a da se tek nakon odluke RIK-a može uložiti žalba. (Sporno tumačenje zakona: videti čl. 46. i čl. 97.)
8. Dana 18. decembra RIK u skladu sa preporukom Vrhovnog suda, donosi rešenje kojim se prigovor „Komunističko-radnička koalicija KORAK i NKPJ Branko Kitanović“ odbija.
9. Dana 19. decembra je bio poslednji dan kada je trebalo započeti štampanje izbornog materijala. „Komunističko-radnička koalicija KORAK i NKPJ Branko Kitanović“ imala je mogućnost da se žali Vrhovnom sudu.
Šta bi se desilo da je Vrhovni sud doneo odluku o potvrđivanju liste?

INOSTRANI I DOMAĆI POSMATRAČI PREDIZBORNA KAMPANJA CeSID-a

UVOD

Centar za slobodne izbore i demokratiju je od osnivanja 1997. godine gradio imidž u javnosti, posebno stručnoj kao ekspertska organizacija koja se dominantno bavi izborima. CeSID je početkom 2000. godine imao poznatost od oko 7 %.

U trenutku kad su raspisani septembarski izbori, u Srbiji je vladala opšta apatija, pomirenost sa „sudbinom“ i teškim ekonomskim prilikama. Istraživači javnog mnjenja su opisivali građane kao ljude u depresiji, navikle na oduzimanje i uskraćivanje.

U periodu od 7. avgusta do 24. septembra, CeSID je imao intenzivnu medijsku kampanju za transparentnost izbora i regrutovanje posmatrača. Ova kampanja istakla je značaj izbornih pravila, transparentnost izbora, prava građana i podržala akciju regrutovanja posmatrača.

Poznatost CeSID-a je porasla sredinom septembra na 60 %.

Tokom izbornog procesa bilo je brojnih nepravilnosti, a vrhunac je dostignut kad je Savezna izborna komisija odbila da objavi prave rezultate i kada je uskratila nezavisnim i opozicionim stručnjacima uvid u izborni materijal i kontrolu obrade podataka.

Istovremeno, CeSID je zbog svoje visoke stručnosti i ranijeg i novostečenog renomea bio izuzetno citiran u izbornoj noći i posle nje. CeSID-ovi rezultati izbora i komentari našli su se u mnogim medijima. To je bila velika pobeda posle nedelja zastrašivanja, pretnji i pritisaka.

MEDIJSKA KAMPANJA od 02. do 16. 10. 2000.

Da bi pokazao da borba za istinitost izbornih rezultata nije izgubljena i radi artikulisanja rastućeg nezadovoljstva građana CeSID je poveo novu medijsku kampanju za poštovanje izbornih rezultata. Kampanja je trajala od 02. do 16. 10. 2000. Tokom te kampanje započeo je proces mirne primopredaje vlasti. A na sam dan 05. 10. 2000. velikim brojem nalepnica izlepljenim na jakne i lica učesnika protesta CeSID je bio veoma primećen.

U kampanji su korišćena tri medija: billboardi, dnevne novine i televizija.

Poruke

Dve noseće poruke su se bavile transparentnošću izbora i posmatračima.

„*Jedan i jedan su ipak dva*“ je poruka koja je prkosnim tonom, koherentno sa prethodnom kampanjom nastavila da promoviše pojam transparentnosti. Osnovna ideja je da se u veoma usijanoj društvenoj atmosferi dostojanstveno ali jasno ukaže da krađa nije moguća.

„*Sad znamo zašto im smetaju domaći posmatrači*“ je poruka koja aludirajući na krađu ukazuje na potrebu nezavisnog posmatranja.

Prateće poruke su se pojavile na nalepticama, malog formata koje su deljene građanima tokom demonstracija 05. oktobra 2000. Nalepnice su parafrazirale osnovne poruke kampanje aludirajući na pogrešno sabiranje i neznanje matematike članova SIK-a.

Billboard poster, oglasi u dnevnim novinama i kratki animirani TV spotovi su svojom ekspresivnošću bili potpuno koherentni sa dotadašnjom CeSID-ovom kampanjom.

MEDIJSKA KAMPANJA od 05. do 29. 11. 2000.

Većina ljudi čvrsto je verovala da je sa dolaskom novih vlasti pitanje nadgledanja izbora depasirano. Trebalo je pripremiti javno mnjenje za predstojeće decembarske (republičke) izbore i promovisati ideju da je u stremljenju demokratiji potrebno neprekidno nadgledati vlasti, pa samim tim i izbore kao važan segment u životu celog društva.

Poruke

Ključna ideja je da su transparentnost i posmatranje uvek potrebni.

Noseća poruka kampanje je da društvenu energiju treba iskoristiti za stvaranje društva u kojem će se uvek poštovati izborna procedura i zakoni.

U ovoj kampanji korišćena je samo televizija kao medij. Za razliku od dotadašnjih kampanja prvi put su se mogle koristiti „velike“ nacionalne i regionalne televizije, što je i učinjeno.

Strategija i taktika

Kampanja je zadržala osnovne ideje i vizuelne elemente CeSID-ove kampanje za septembarske izbore koja je bila veoma uspešna i povećala je interesovanje javnosti za izbornu proceduru i zakone.

Spotovi su dinamični i dramatični sa optimističnim i pozitivnim raspletom.

Billboardi i oglasi su bili potpuno koherentni sa TV spotovima.

Kampanja je bila kratka ali visokog intenziteta. Održala je pozitivan ton.

Ostvaren je propagandni pritisak od 650 GRP (*gross rating point*).

MEDIJSKA KAMPANJA od 01. do 22. 12. 2000.

Većina ljudi čvrsto je verovala da je sa dolaskom novih vlasti pitanje nadgledanja izbora depasirano. Upravo tu je bio problem. Trebalo je ubediti ljude da iako je „on (g. Milošević) gotov“, stvari nikad nisu gotove u osvajanju prava, slobode, demokratije. Da je u stremljenju demokratiji potrebno neprekidno nadgledati vlasti, pa samim tim i izbore kao važan segment u životu celog društva.

Medijska kampanja je u potpunosti ostvarila postavljene ciljeve:

1. Sredinom decembra poznatost CeSID-a je dostigla 72%, Imidž je bio izrazito pozitivan.
2. Ključni atributi imidža su bili poverenje, profesionalnost, izbori, posmatrači.
3. CeSID je uspešno regrutovao i obučio oko 13.000 posmatrača.

Poruke

Slogan: „Budi posmatrač. Nikad nije gotovo.“ je naglasio potrebu za posmatranjem izbora nezavisno od pobeđe Demokratske Opozicije Srbije na septembarskim izborima.

U datoj situaciji, CeSID i njegovi posmatrači istakli su svoju nepristrasnost u izbornom procesu.

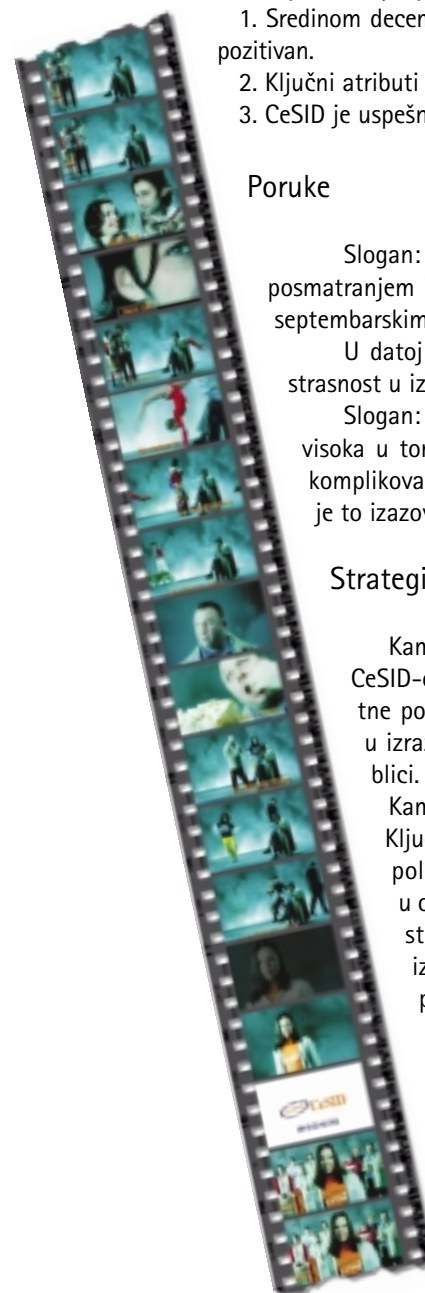
Slogan: „Biti posmatrač? Lako i moćno.“ Poznatost CeSID-a je bila visoka u tom trenutku, ali je bilo potrebno uveriti ciljnu grupu da nije komplikovano postati posmatrač. Nasuprot tome, promovisana je ideja da je to izazov koji treba prihvatiti da bi izbori bili odistinski transparentni.

Strategija i taktika

Kampanja je promenila dotadašnji CeSID-ov ton komunikacije. Od direktne postala je znatno više simbolična, u izrazu modernija i bliža mlađoj publici.

Kampanja je imala pozitivan ton. Ključna ideja je bila da je i posle političkih promena u oktobru, potrebno strogo poštovati izborne procedure, pravila i zakone.

Realizovan nivo propagandnog pritiska je bio 1050 GRP.

OBRAZOVNA KAMPANJA

U vreme kampanje za regrutovanje volontera za decembarske izbore realizovana je i posebna kampanja čiji je zadatak bio da ukaže na bitne promene u izbornom zakonodavstvu.

Na ovim izborima uvedeno je nekoliko novina kao što su: sprej za obeležavanje glasača koji su glasali, potpisivanje u birački spisak...

Cilj ove kampanje je bio da građane upozna sa bitnim novinama, da bi se izbegle nejasnoće i zadržavanja na biračkom mestu.

Izabran je stripovski

manir, kao najpogodniji za objašnjenje novog postupka, kao niza radnji na biračkom mestu. Radi dodatnog privlačenja pažnje već zasićene javnosti korišćen je plastelin kao drugačije, a veoma ekspresivno sredstvo.

Posterima, kolor i crno belim oglasima, tv spotom nekoliko dana pred izbore, do samog izbornog dana sa ukupnim reachom od 75 %, ova kampanja je ostvarila postavljene ciljeve. Na tok glasanja nisu nepovoljno uticale zakonske promene procedure.

PROGRAM EDUKACIJE

Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) imao je za septembarske izbore 7.500 obučanih posmatrača. Nakon otpočinjanja pritiska režima na CeSID i njegove članove, nekoliko dana pre izbora broj posmatrača se smanjio, tako da je CeSID dobio izveštaje sa biračkih mesta od nešto više od 6.000 posmatrača.

Promenom režima na saveznom nivou nakon septembarskih izbora, odnos vlasti prema nevladinim organizacijama znatno se promenio. Novim pravilima o sprovođenju izbora data je mogućnost domaćim organizacijama da prate rad organa za sprovođenje izbora. Verovali smo da će upravo ta činjenica promeniti svest građana, da će ih ohrabriti i zato smo s razlogom očekivali „povratak“ naših posmatrača. Naravno, nadali smo se da će nam se pridružiti i građani koji su imali želju da posmatraju izbore, a koji su bili ili zaplašeni ili učenjeni. Pored njih, smatrali smo da će nam se priključiti i građani koji do sada nisu znali ili čuli za nas. Naše predviđanje je bilo da tih građana može biti oko 2.500. Međutim, promenjene okolnosti i pozitivna kampanja učinile se da CeSID zatvori biračka mesta sa blizu 13.000 posmatrača.

Kako bi spremno dočekali izbore, nepohodno je bilo da sve naše posmatrače uputimo u nova pravila glasanja koja su došla sa novim Zakonom o izboru narodnih poslanika. Postupak glasanja je promenjen utoliko što je novim zakonom predviđeno obeležavanje i potpisivanje građana u birački spisak nakon prijema glasačkog listića. Kako bi što efikasnije obučili 13.000 posmatrača, program edukacije smo podelili u faze.

FAZA I

- obuka 18 regionalnih koordinatora (briefing u trajanju od 60 minuta) planiran za 10. 11. 2000.

FAZA II (od 13. do 20. 11. 2000)

- regionalni koordinatori su obučavali 253 trenera (briefing u trajanju od 120 minuta)

FAZA III (od 20. 11. do 10. 12. 2000)

- obuka 7.500 posmatrača (obuka se obavljala po opštinama u trajanju 2/3 sata)

FAZA IV (od 10. do 15. 12. 2000)

- obuka novih 5.500 posmatrača (obuka se obavljala po opštinama u trajanju 2/3 sata)

FAZA V (od 15.do 21. 12. 2000)

- brifing sa 13.000 posmatrača (trajanje 60 minuta)

Paralelno sa edukacijom naših posmatrača, obavljena je i edukacija građana putem tribina, igranih i animiranih filmova, postrera i brošura a u cilju neometanog postupka glasanja. Smatrali smo da unete novine u izbornu zakonodavstvo Srbije mogu otežati postupak i proces glasanja. Iskustvo iz Crne Gore ukazivalo nam je da će verovatno najveći problem predstavljati obeležavanje građana nevidljivim sprejom. Građanima je pre svega bilo neophodno objasniti da supstanca koja se nanosi na prst prilikom preuzimanja glasačkog listića nije štetna.

Ambicije ljudi iz CeSID-a prevazilazile su navedene edukativne aktivnosti. Naša želja bila je da u saradnji sa Republičkom izbornom komisijom obučimo stalne članove biračkih odbora. Nažalost, sa njihove strane nije pokazana spremnost za takav vid saradnje.

IZVEŠTAJ O RADU KANCELARIJA CeSID-a ZA PREVREMENE REPUBLIČKE IZBORE ODRŽANE U DECEMBRU 2000.

Događanja 5. oktobra 2000. imala su uticaj i na rad CeSID-ovih kancelarija. Posle tog datuma došlo je do suštinske promene funkcionisanja CeSID-ove mreže kancelarija, koordinatora i posmatrača. Naime, po raspisivanju prevremenih izbora za Narodnu skupštinu Republike Srbije, CeSID je krenuo u pripreme za posmatranje istih. Cilj je bio da se za trećinu uveća broj naših posmatrača, jer smo ovoga puta znali da će naši posmatrači biti prisutni na biračkim mestima, te smo nameravali da obezbedimo po jednog posmatrača za svako biračko mesto. Medijska kampanja, kao i angažovanost naših aktivista dovela je do toga da se broj posmatrača skoro udvostručio. Naravno, to ne znači da smo uspeali da pokrijemo sva biračka mesta jer smo upošljavali za svako biračko mesto po dva posmatrača. Pored već postojećih kancelarija, aktivisti CeSID-a su koristili i prostorije i opremu drugih NVO (Otpor, G-17 plus, UGS Nezavisnost...), a ponegde su podatke slali iz svojih domova. Posebno treba naglasiti da smo ovog puta imali i nešto brojniju mrežu na teritoriji Kosova.

Tamo gde je bila moguća organizacija izbora na Kosovu bilo je i naših posmatrača.

U vreme decembarskih izbora rad naših kancelarija bio je daleko lakši nego za septembarske izbore. Nije više bilo pritiska od strane policije i drugih državnih organa. Naši posmatrači su bili ovlašćeni od strane Republičke izborne komisije, pa su ceo izborni dan proveli na biračkim mestima. Takođe su prisustvovali i utvrđivanju rezultata glasanja na biračkim mestima. Posmatrali su i rad radnih tela Republičke izborne komisije pri opštinama kao i rad same Republičke izborne komisije.

U velikom broju slučajeva naši posmatrači su nailazili na razumevanje članova biračkih odbora, a često su i upitivani za savete, jer se pokazalo da su bolje pripremljeni i obučeni za rad od samih članova biračkih odbora. Takođe je dobro sarađivano i sa posmatračima posmatračke misije OEBS-a, kako na samim biračkim mestima tako i u našim kancelarijama. Problema u saradnji sa biračkim odborima bilo je u neznatnom broju (CeSID-ovim posmatračima nije dozvoljavano da posmatraju tok glasanja ili da prisustvuju utvrđivanju rezultata glasanja) a dogodio se i jedan teži incident, kada je na biračkom mestu u selu Vržogrnice (biračko mesto u Domu kulture), opština Aleksandrovac, izvesni Vesić T. udario glavom našeg posmatrača i slomio mu nos.

Rad svih naših kancelarija pratili su i lokalni mediji kao i dopisništva RTS-a i ostalih „velikih“ medija. Tokom dana držane su konferencije za štampu na kojima su iznošeni podaci o izlaznosti i nepravilnostima sa biračkih mesta. Po završetku brojanja glasova, kancelarije su lokalnim medijima, pored rezultata za celu Srbiju, davale i rezultate na nivou

regiona (za pokrajinu, opštinu, okrug). Na primer, u Nišu je radio pres-centar CeSID-a za ove izbore odakle je lokalna televizija direktno prenosila izveštavanja CeSID-a sa terena. Tog dana glavni i najpouzdaniji izvor informacija bio je CeSID.

Najveći problem u radu predstavljali su nestanci električne energije koji su otežavali komunikaciju i slanje podataka. Usled otežane komunikacije i udaljenih biračkih mesta, neki od naših posmatrača morali su da pešače i po nekoliko desetina kilometara da bi dostavili rezultate.

OCENA I ZAKLJUČAK

U decembru (23. XII) 2000, posle donošenja odluke o raspuštanju Narodne skupštine (16. X) u Srbiji su održani prevremeni izbori za poslanike Narodne skupštine. Izbori su održani u političkim i društvenim prilikama koje su se bitno razlikovale od uslova u kojima su se u protekloj deceniji odvijali izbori u Srbiji.

POLITIČKE OKOLNOSTI IZMEĐU SEPTEMBARSKIH I DECEMBARSKIH IZBORA

Period od septembarskih do decembarskih izbora odlikuje svojevrsno dvovlašće između starog režima, koji je očuvao uticaj na republičkom nivou, budući da na septembarskim izborima nije birana republička Skupština, i koalicije DOS koja je na predsedničkim, saveznim, pokrajinskim i lokalnim izborima ostvarila ubedljivu izbornu pobedu. Asimetrija političke moći između saveznog, pokrajinskog i lokalnog nivoa, sa jedne strane, i nivoa republičke vlasti sa druge dovela je do političkog kompromisa novih nosilaca vlasti i ostataka starog režima. Potpisan je Politički sporazum (16. X od strane DOS, SPS i SPO) uz garanciju predsednika Savezne Republike Jugoslavije i predsednika Republike Srbije, kojim je obrazovana prelazna republička vlada u koju su ušli predstavnici DOS-a i utvrđen način njenog delovanja. Sastavni deo ovog sporazma bila je i odluka o raspuštanju Narodne skupštine i raspisivanju prevremenih parlamentarnih izbora u Srbiji. Prelazna vlada izabrana je 24. oktobra, a 26. oktobra predsednik Republike Srbije doneo je odluku o raspuštanju Narodne skupštine i raspisivanju prevremenih parlamentarnih izbora.

Iscrpni pogled na opšte društvene i političke prilike u kojima se odvijala priprema za izbore i sami izbori, iznet je u odgovarajućem delu izveštaja.

NORMATIVNI OKVIR

Samo nekoliko dana posle oktobarskih događaja na ulicama Beograda, na poslednjem zasedanju Narodne skupštine nakon kojeg je Skupština raspuštena, donet je, na predlog Srpske radikalne stranke, Zakon o izboru narodnih poslanika. Odlazeći